Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (10628) | 1978 чылдың февраль 5, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

МОСКВА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев февраль 3-те Йемен Улус Демократтыг Республиканың Национал Фронт дээр Каттышкан политиктиг организациязының (НФКПО-нуң) ТК-зының Политбюро кежигүнү, Премьер Министри Али Насер Мухаммедти хүлээп алган.

ЧУРУКТА: беседа үезинде.

(СЭТА). Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга, хөгжүм-шии театрынга, республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы болган. Аңаа Кызыл хоорайның болгаш районнарның партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, министерстволарның, ведомстволарның, чамдык бүдүрүлгелерниң, совхозтарның, организацияларның удуртукчулары киришкен.

Актив хуралын СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

Хуралга «1978 чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседири дээш социалистиг чарышты калбартыр база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарынга Чагаазында салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле хемчеглер болгаш Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1978 чылда социалистиг хүлээлгелериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бо айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч.-Д. Б. Ондар** кылган.

Илеткел талазы-биле санал бергеннер: улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы **Ш. Д. Куулар**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Н. С. Бойду**, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының дериглелер машинизи **Д. К. Ооржак**, улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң күүскомунуң даргазы **И. У. Успун**, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң хойжузу **Б. Б. Ондар**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин**, «Тыва тудуг» трестиң чер ажылдары кылыр эргелелиниң начальниги **А. И. Антонов**, Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Үрбүн сүт-бараан фермазының саанчызы **Т. Д. Наваштай**, Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь» совхозунуң директору **Д. Д. Сирота**.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** делгереңгей чүве чугаалаан.

Хурал чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган, ында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында чүүлдерни болгаш түңнелдерни бир эп-сеткилдиг деткип, чүүлдүг деп көргенин илергейлеттинген. Тываның ажылчы чоннары беш чылдың болгаш ооң үшкү чылының планныг даалгаларын доллур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү күштерин салыр дээрзин СЭКП ТК-га, эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга хурал бүзүреткен.

Актив хуралы Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1978 чылда социалистиг хүлээлгелерин чугаалажып көргеш, хүлээп алган болгаш социалистиг чарыш дугайында Чагааны амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни айыткан.

ЧАА-ЧАА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондарның илеткелинден

Бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг чыл демдеглелинге эрткен чыл—Улуг Октябрьның 60 чылының, чаа Конституцияны хүлээп алганының, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселге совет улустуң улам ыңайгы чедиишкиннериниң чылы болуп кирген.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленуму, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң ол Пленумга ханы утказыг, чырыткылаңчак чугаазы партияның болгаш чоннуң амыдыралынга чугула болуушкун болган.

Бүгү партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кол сорулгазы чүл дээрге, 1978 чылдың онаалдаларын күш-ажылчы коллектив, район, хоорай, область, край, республика бүрүзү чүгле доллур эвес, харын ажыр күүседирин хандырары болур дээрзин СЭКП ТК-ның Пленуму айыткан. Ол болза экономиканың хөгжүлдезинге, чоннуң чаагай байдалын улам ынай көдүреринге чаа улуг салыышкын болур деп, илеткелчи Ч.-Д. Б. Ондар чугаалаан.

ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар төлээде, бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидеринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринче, камналга чурумун күштелдирeринче, курлавырларны чоп ажыглаарынче, чарышты улам калбак нептередиринче кичээнгейни мөөңнеп, партия, совет, күрүне болгаш ажыл-агый ажылының бүгү звеноларынга организастыг, харыысалгалыг болур чорукту бедидери, күш-ажылчы, план болгаш технологтуг сагылга-чурумну улам быжыглаары эргежок чугула.

Партия Тыва обкомунуң чоокта чаа VI пленумунга «СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазынга холбаштыр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан болгай. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин ол пленум бүрүн чүүлдүгзүнүп, Л. И. Брежневтиң чугаазында тайылбырлаттынган айтышкыннарны чайгылыш чок удуртулга болдуруп, күүседир кылдыр хүлээп алган.

«1978 чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның совет улуска Чагаазында социалистиг чарышты организастаарын улам экижидериниң, ооң түңнелдерин үндүрериниң, чаартыкчыларны болгаш мурнакчыларны мактап, шаңнаарының, оларның талазы-биле тодаргай сорулгалар салдынган.

Мобилизакчы аажок улуг ужур-дузалыг ол документини республиканың күш-ажылчы коллективтери чугаалажып, эрткен чылдың түңнелдерин ынак анализтээш, 1978 чылда социалистиг бедик хүлээлгелерни алган.

Бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киргеш, эрткен чылын республиканың күш-ажылчы коллективтери планнар болгаш хүлээлгелер күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүрнүң ажыл-ишчилери пландан ажыр 37 муң тонна хөмүр-дашты каскан, 52,3 муң кубометр тудуг ыяжын сөөртүп үндүрген, 24 муң кубометр дилиг материалдарын болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин кылып үндүрген. 167 цехтер, участоктар, ээлчеглер, бригадалар болгаш 22 бүдүрүлгелер беш чылдың ийи чылының онаалдаларын 1977 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседипкен.

Ынчалзажок эрткен чылын Тываның үлетпүрү бүдүрүүшкүн хемчээлин өстүрер хүлээлгелерин күүсетпээн, 12 миллион рубльдуң продукциязын чедир сайгарбаан. Улус ажыл-агыйы 3250 тонна чугайны, 10,5 млн. тууйбуну, 130 муң тонна даг-дүгүн, 221 муң рубльдиң культура-амыдырал болгаш ажыл-агый барааннарын, 152 муң рубльдиң мебелин чедир албаан. «Тыва даг-дүгү», «Тудуг-кезектери» комбинаттар, «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкыны, Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу, Чадаананың хлеб заводу эрткен чылын дыка четпес ажылдаан.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда кордунгениинден хүлээлгеде 1 хуу өстүрерин чедип алыры айыттынган болза, херек кырында ону 12,9 хуу кудулаткан. Үлетпүр продукциязының немей өзүлдезин харын ажылдап турар кижилерниң санын көвүдедип тургаш чедип алган. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин хандырар чугула фактыларны дыка четпес ажыглаан.

Үлетпүр-бүдүрүлге фондуларын чоп ажыглавайн турар. 1977 чылда фонд эгидилгези 1976 чылдың деңнээнинден 16,4 хуу азы 8,4 көпеек кудулаан.

Үлетпүр продукциязының шынарын экижидер ажыл республикада элээн идепкейжээн. Сес кылыгларга Шынар демдээн тывыскан, продукцияның 21,6 хуузун бирги категориязы кылдыр аттестастаан. А чамдык бүдүрүлгелерде бирги сорттуң продукциязын кылып үндүрери чиик. Кызыл хоорайның сүт заводунда, типографияда, «Росводпром» каттыжышкынның демир-бетон кылыглар заводунда 86 хуудан кудулавайн турар. Ынчалзажок продукцияның шынары хүннүң негелдезинге ам-даа дүшпес. Чамдык бүдүрүлгелер продукцияның шынарын эргелеп башкарарының комплекстиг системазын дыка четпес нептередип турар. Аъш-чем, эът бүдүрүлгелериниң, ыяшты сайзырады ажылдап кылыр үлетпүрнүң, тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң продукциязының шынары куду. Чижээ, «Тудуг-кезектери» комбинаттың бүдүрүп үндүрген демир-бетон болгаш чазаңныга кылыгларын ажыглаарынга таарыштыр чедир кылып алырынга эрткен чылын чаңгыс чүгле «Тыва тудуг» трест бедин немей 35 муң рубльди чарыгдаан. «Сельхозтехника» каттыжышкыннарының мастерскаяларынга техниканы шынар чок септеп турарындан республиканың совхозтары улуг каражага таваржып турар.

1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын таныжып көргеш, республиканың бүдүрүлге коллективтери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Продукцияның кол-кол хевирлерин бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле планныг онаалданы 1978 чылдың декабрь 28-те күүседирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 1 хуу ажыр күүседирин, бүдүрүлгениң немелде өзүлдезиниң 75 хуузун чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күзели-биле чедип алырын хүлээлгеде айыткан. Пландан ажыр 1,8 млн. рубльдиң, ооң иштинде Конституцияның бир чыл оюн таварыштыр 1,2 млн. рубльдиң продукциязын бүдүрер. Камналга чурумун күштелдирип, материалдыг курлавырларны камныг ажыглап тургаш, 200 тонна кара металлды, 1,7 млн. квт-шак электроэнергияны, 200 тонна кывар-чаар материалдарны, 1,9 муң тонна хөмүр-дашты камнап алыр.

Элегес-Аксында керамиктиг хана материалдары кылыр заводтуң, ыяш ажылдап кылыр комбинаттың, «Тудуг кезектери» комбинаттың, алгы заводунуң кидис идик кылыр цехиниң, Хову-Аксының даараныг фабриказының бүдүрүлге күчүлерин хуусаа бетинде долузу-биле шиңгээдип алыр.

Ажылдың ээлчег коэффициентизин 10 хуу чедирер, фонд эгидилгезиниң өзүлдезин 1,5 хуудан эвээш эвес бедидер. Хол-биле кылыр ажылды механизастап турган. 150 кижини өске ажылдарже шилчидер. 300 кезек дериг-херекселдерни тургузар болгаш 40 депшилгелиг технологтуг чорудулганы шиңгээдип алыр. Эрги бүдүрүлгелерни чаартып, күш-ажылдың организастаашкынын экижидип тургаш, 700 муң рубльдиң экономиктиг ажыктыг чорууну чедип алыр.

Чер-чер Советтери, министерстволар болгаш ведомстволар, профэвилел организациялары ажылчы чоннарның коллективтеринге масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды күштелдирер болгаш оларның күженииишкинин бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринче, продукцияның шынарын экижидеринче, бот-үнезин чиигедиринче угландырар ужурлуг. Ростов хоорайның ажылчы чоннарының «Хожудаңгай бүдүрүлге чок кылдыр ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар!» деп эгелекчи саналын республиканың бүгү бүдүрүлгелери деткиир хүлээлгелиг.

Республикага ниитизи-биле сүт садарының хүлээлгелери 100,4 хуу күүсеттинген. Сүт садар хүлээлгелерин Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнар, 36 совхоз база үш сүт-бараан фермазы күүсеткен. Дүк садар хүлээлгезин Таңды, Каа-Хем районнар, 14 совхоз база дөрт хойжу бригада күүсеткен. Социалистиг чарыштың негелделерин мал чемнери белеткээр он бригада болгаш звено, витаминниг сиген далгааны бүдүрер дөрт звено, беш сугатты звено, ногаа-картофель өстүрер үш звено күүсеткен.

Социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге төлептиг салышкынны көдээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң хой-хой мурнакчылары киирген. Оларның санынга төрүүр чүс хойга онаштыр 113—119 хураганы менди алган хойжулар: «Барлык» совхозта Ооржак Дотпаа, «Революцияның чалбыыжы» совхозта Иван Сафонов, «Октябрь 30 чылы» совхозта Ондар Аяк-Хээ, «Алдан-Маадыр» совхозта Ооржак Доржу; бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден 2500—3300 кг сүттү сагган саанчылар «Большевик» совхозта Чылбак Куулар, Таан Кара-Сал, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Екатерина Монгуш болгаш Татьяна Хроменко; бызааларны доруктурарынга болгаш малды семиртир азыраарынга хонукта ортумаа-биле 800—900 грамм немелде деңзини чедип алган эң дээре бызаа азыракчылары база инек кадарчылары— ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Анна Болат, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта Ксения Кудрявцева, «Красное знамя» совхозта Светлана Торжу, «Хемчик» совхозта Сергей Салчак, «Сукпак» совхозта Григорий Шурыгин болгаш өске-даа хой-хой кижилер кирип турар.

Совхозтарның болгаш көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң чедип алган чамдык чогумчалыг түңнелдерин демдеглевишаан, көдээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезин хөгжүдеринде бар болуп турар шыгыы четпестерниң дугайын чугаалаза чогуур. Чер-черде партия, совет, профэвилел болгаш көдээ ажыл-агый органнары социалистиг чарышты кошкак удуртканының түңнелинде, республикага мыйыстыг бода малдың баш саны кудулаан, малды өстүрериниң талазы-биле хүлээлгелер күүсеттинмээн. Эът садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни чаңгыс-даа район күүсетпээн.

Чамдык совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери ажылдың шак ындыг чогумчалыг эвес түңнелдерин хамыктың мурнунда кыштаглаашкынның аар-берге байдалдары-биле тайылбырлап турар. Төрүүр чүс малга онаштыр 1977 чылда республиканың ажыл-агыйларынга чүгле 55 бызаа, 63 анай, хураган алдынган. Ол-ла үеде мурнакчы малчыннар малдың чаш төлүн менди доруктурарынга бедик көргүзүглерлиг болуп, ону менди камгалап алырын хандырган болуп турар. Хойжулар Иван Сафонов, Ооржак Доржу, Ондар Аяк-Хээ 1977 чылда чүс хойга онаштыр 113—119 хураганы, «Сүт-Хөл» совхозта кадарчы Монгуш Кенин-оол, «Коммунизмче орук» совхозта Монгуш Белек-оол олар төрүүр чүс инекке онаштыр 99—100 бызааны менди алгылаан. Ынчаарга оларның-биле кожа ажылдап турар чамдык малчыннар малдың чаш төлүн дыка эвээшти алганы элдептиг. Хойжулар «Алдан-Маадыр» совхозта Ондар Оттукпай, «Искра» совхозта Кужугет Кошкар-оол, «Тес-Хем» совхозта Чооду Чүлдүм, «О. Шываа» совхозта Сарыг-Серен, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Сат Очур олар төрүүр чүс хойга онаштыр доңгуп-ла 11—30 хураган алган.

Малдың чаш төлүн ол хире эвээшти ап турар чорукту адаттынган совхозтарның малчыннарының, удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң малды чемгерерин, суггарарын, ажаап-тежээрин

(Уланчызы 2-ги арында).

Республиканың партия-ажыл-агый активиниң бөлүк киржикчилери.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АЛИ НАСЕР МУХАММЕД-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Йемен Улус Демократтыг Республиканың Национал фронт дээр Каттышкан политиктиг организациязының (НФКПО-нуң) ТК-зының Политбюро кежигүнү, Премьер-Министри Али Насер Мухаммед албаның найыралчы аян-чоруун кылып, ССРЭ-де келген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев февраль 3-те ону Кремльге хүлээп алган.

Найыралдың, ижин-кара чок болгаш билчиишкинниң байдалынга эрткен беседа үезинде совет-мурнуу-йемен харылзааларны, оларны улам ыңай хөгжүдериниң перспективаларын, ол ышкаш Чоокку Чөөн чүкте, Африка Рогунуң девискээринде байдалды болгаш делегейниң өске-даа чамдык айтырыгларын чугаалашкан. Санал-оналдар солчуушкунунуң үезинде чугаалашкан айтырыглар дугайты үзел-бодалдарның нити чөрүү демдеглеттинген.

ССРЭ-ниң болгаш ЙУДР-ниң аразында найыралчы харылзааларның чедиишкинниг хөгжүлдезинге база бүгү талалыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылгага Л. И. Брежнев биле А. Н. Мухаммед сеткил ханышкынын илергейлээн. ССРЭ-ниң болгаш ЙУДР-ниң аразында кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы сайзырангайжыдып ханыладырынга дем каткан күженишкиннерин үргүлчүлээр деп ийи чурттуң шиитпирлиг чоруу онзалап демдеглеттинген.

Йемен Улус Демократтыг Республикага көргүзүп турар дузаламчызы болгаш деткимчези дээш Совет чазакка база Совет Эвилелиниң улустарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиринишкинни ЙУДР-ниң, Национал фронт дээр Каттышкан политиктиг организацияның удуртукчуларының болгаш бүгү мурнуу-йемен улустуң өмүнээзинден А. Н. Мухаммед илергейлээн. Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырын болгаш быжыглаарын ЙУДР-де чугула ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар деп, ол демдеглээн.

Египеттиң болгаш Израильдиң аразында сепараттыг чугаалажышкыннарның түңнелинде база дагын нарын байдал тургустунган Чоокку Чөөн чүкте байдалче делегей айтырыгларын чугаалажып турарының үезинде онза кичээнгейни салган.

Израиль агрессияның уржуктарын узуткаар дээш араб улустарның демиселинге ол чугаалажышкыннар каража чедирип, Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш чөптүг тайбыңны доктаадып тургузарынга шаптыктап турар дээрзинче Совет Эвилели биле Йемен Улус Демократтыг Республика чаңгыс эп-сеткилдиг болган.

Африка Рогунуң девискээринде дайынныг месилдежиишкин Африка дипке акы-дуңмалышкылар аразынга өлүрүжүр дайыннар өөскүдүп үндүрериниң аргазы-биле Африка улустарының деңшилгелиг ёзу-чурумнарын узуткаарын, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарын кызыдып турар империалистиг болгаш реакцылыг күштерге чиик болур деп, Л. И. Брежнев биле А. Н. Мухаммед ол девискээрде байдалга хамаарыштыр демдеглээн. Африка Рогунда чөрүлдээни таарыштыр тайбың шиитпирлээри күрүнелерниң бот-боттарының иштики херектеринче холгаарлашпазынга база хамаарышпас чоруун болгаш бүрүн-бүдүн девискээрлиг турарын хүндүлежиринге үндезилээш, ол девискээрниң бүгү күрүнелериниң аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны хөгжүдеринге идиг бээр дээрзинге Совет Эвилели биле Йемен Улус Демократтыг Республика бүзүрелдиг болган.

Совет Эвилелиниң болгаш Йемен Улус Демократтыг Республиканың партия база күрүне удуртукчуларының аразынга үргүлчүнүң ужуражышкыннары ийи чурттуң аразынга бүзүрежилгени быжыглаарынга база кайызынгадаа ажыктыг кады ажылдажылганы улам калбартырынга идиг берип турарынга Л. И. Брежнев биле А. Н. Мухаммедтиң кайызы-даа сеткил ханышкынын илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин беседага олурушкан.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ ЧУРТУНЧЕ ЭЭПКЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев баштадыр Нью-Йорктан чуртунче чаныпкан. АКШ-тың конгрезиниң чалаажын ёзугаар ол делегация Каттышкан Штаттарга албаның он хонук аян-чоруун кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары Г. А. Арбатов, В. Н. Довбыш, Г. А. Жуков, Л. М. Замятин, Н. Н. Иноземцев, З. П. Пухова, Б. И. Стукалин, А. Б. Чаковский, Л. Б. Шапиро олар ол делегацияның составынга кирип чораан.

Ук делегация Вашингтонга чорупп турганының үезинде Б. Н. Пономаревту АКШ-тың президентизи Дж. Картер хүлээп алган. Совет-америк харылзаалар байдалының айтырыгларын болгаш делегейниң өске-даа чамдык айтырыгларын беседа үезинде чугаалашкан. Совет делегация АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс-биле база ужурашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязының кежигүннериниң болгаш АКШ-тың конгрезиниң сенадының база төлээлекчилер палатазының кежигүннериниң аразынга санал-оналдар солчуушкуну Вашингтонга болган.

Совет Эвилелиниң делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынын быжыглаарынче болгаш калбартырынче база совет-америк харылзааларга улам ыңайгы деңшилгеже угланган принципиалдыг политиказын совет делегацияның баштыңы Б. Н. Пономарев тайылбырлап чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш АКШ-тың конгрезиниң аразында 1974 чылда эгелээн харылзажылгалар чедиишкинниг хөгжүп турарынга база кайызыдаа тала сеткил ханышкынын илергейлээн.

Совет делегация АКШ-ка аян-чорук кылган. Хьюстонга, Литл-Рокка, Лос-Анджелеске, Детройтка болгаш Нью-Йоркка ол делегация чораан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязы Нью-Йоркка баргаш, Каттышкан Нациялар Организациязынга чораан болгаш КНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхайм-биле найыралчы байдалга беседа эрттирген. Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң удуртукчулары-биле делегация кежигүннериниң ужуражышкыны база болган, аңаа АКШ-тың садыг-үлетпүр бөлүктериниң көскү төлээлекчилери чораан.

Нью-Йорктуң Дж. Кеннеди аттыг аэропортунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязын ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин биле ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский олар үдээн.

ЧАА-ЧАА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

организастаарын чүгле харысалга чок көрүп турганы-биле тайылбырлап болур. Малдың кызыраар чоруун болдурбазы-биле ажыл-агыйларда чорудуп турар хөй санныг хемчеглерни чер-черге организакчы ажыл-биле быжыглавайн турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга харыы кылдыр республиканың малчыннары беш чылдың үшкү чылын шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурарын хүлээнип база дараазында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар: 25 муң тонна эътти, 35,7 муң тонна сүттү, 2,5 муң тонна дүктү болгаш 17 млн. борбак чууруганы бүдүрер, саар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1750 кг сүттү саап, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып, кыс дагаа бүрүзүнден 192 чууруганы алыр. Күрүнеге 30,2 муң тонна эътти, 26 муң тонна сүттү, 14,1 млн. борбак чууруганы, 3,2 муң тонна дүктү садар. Сорулга кончуг харысалгалыг, ынчалза-даа күүсеттинип болур аргалыг.

Социалистиг хүлээлгелерни күүседир төлээде, чер-черниң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары дараазында чүүлдерни кылыры эргежок чугула:

— мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малды үзүктелиишкин чокка болур-чогууру-биле чемгерерин база суггарарын хандырар, килограмм чем бүрүзүн чүгле белеткээш, хоолулуг кылдыр чемгерер дээш, чем курлавырларын чоптуг ажыглаар, ферма бүрүзүнде чем белеткээр цехтериниң ажылдаан турарын чедип алыр, бүгү мал чемин учётка тургузар, оларны кадагалаарын база чарыгдаарын шыңгыы контрольга алыр;

— малдың төрүттүнген бүгү чаш төлүн камгалап алыр, малдың өлүп хораарын база өске-даа чидириглерин болдурбазының бүгү хемчеглерин алыр;

— малдың баш санын өстүрер талазы-биле ажылды үндезини-биле экижидер, улуг инектерни база хунажыннарны эдерилгеге киирерин болгаш тарып боозадырын бо чылдың март 20-ге чедир доозар, кыс малдың кызыраар чоруун болдурбазының, уксаажыдылгага ажылын экижидериниң талазы-биле хемчеглерни алыр;

— малдарның продуктулуун бедидериниң, сүт саалдазын, немелде деңзизин, чаш төлдү алырын көвүдедириниң хемчеглерин алыр, тодаргайлаарга, ферма, бригада, салбыр болгаш ниитизи-биле ажыл-агый бүрүзүнүң ажылының үре-түңнелдериниң шиитпирлиг бедидер.

Дүктү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле хүлээлгелериниң улуун барымдаалап көргеш, шээр малдың база тевениң кыргылдазынга белеткелди амдан эгелеп организастаары, чондан дүк садып алырының планын чугаа чокка күүседириниң, малчыннар турлаларының кажаа-хоразында чудунган бүгү дүктү чыгдырарының талазы-биле ажылды чорудары эргежок чугула.

Эът бүдүрерин көвүдедириниң курлавырларының бирээзи болза, ажыл-агыйлар аразының кооперациязының баазазынга моон соңгаар-даа малдарны мөөңнээри, малдарны семиртип азыраарын үлетпүр аргазынче шилчидери болур ужурлуг. 1978 чылда ажыл-агыйлар аразының ийи каттыжыышкыны: мыйыстыг бода малды семиртир азыраар талазы-биле «Тыва» совхозтуң баазазынга болгаш чылгыны база хойларны семиртип азыраар талазы-биле «Совет Тыва» совхозтуң баазазынга организастаары, оларның материал-техниктиг баазазын калбартырының база быжыглаарының хемчеглерин алыры, бо чылын-на ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыннарынга харыы угда 10 муң баштан эвээш эвес мыйыстыг бода малды болгаш 30 муң баш хойну азыралга семиртип тургузарын хандырары-биле оларның чогумчалыг ажылдаарын чедип алыры эргежок чугула.

Малды семиртип азыраарын үлетпүр аргазынче шилчидер, азыралга семиртир малдарны чылда ийи катап тургузарын боттандырар, мыйыстыг бода малдың дужаалда деңзизин 400 кг, хойнууң — 45 кг чедирер чорук 1978 чылда 1,5 муң тоннадан эвээш эвес эътти немей алырының база күрүнеге садарының аргазын бээр. Район бүрүзүнге малдарның дужаалда деңгилгезин — мыйыстыг бода малдың — 380 кг, хойнууң — 45 кг чедирер чорук — 300—400 тонна немелдени, а республикага ниитизи-биле — 2,5—3,0 муң тонна немелде эът курлавырын бээр.

Мал ажылын интенсификастаарының айыттынган хемчеглерин боттандырары, хаван ажылының 14 болгаш куш ажылының 18 фермазын катап тургузары, бүгү-ле эъткир инектерни сүттүг кодан че шилчидери мал ажылының продукциязын бүдүрерин дыка көвүдедириниң болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниң болдунар аргазын бээр.

1977 чылда көдээниң ажыл-ишчилери 259 муң тонна тарааны бүдүрер, гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 10,5 центнер тарааны, 90 центнер картофельди, 120 центнер ногааларны болгаш 160 центнер силос кылыр ногаан массаны алыр ужурлуг турган. Херек кырында бир гектардан 4 центнер тарааны, 30 центнер картофельди, 26 центнер ногааларны болгаш 37 центнер силос культураларын ажаап алган. Районнарның болгаш ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары куду дүжүттү алганының чылдагаанын чүгле агаар-бойдус байдалы-биле тайылбырлап турарлар. Ол байдал салдарлыг болбайн аан, ынчалзажок оон-биле кады чер ажылының хөгжүдеринде улуг четпестерни көрбейн барып болбас. Хөй-хөй ажыл-агыйлар улуг-улуг шөлдерни чазын тарыыр болгаш оларны кондициязы четпес үрезиннер-биле чаштырып, тарылганың болгаш дүжүт ажаалдазының хуусааларын үреп, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чаштырарының норма-чижээн сагывайн, бок үнүштер-биле демиседи чорутпайн турар. Совхозтарның тараа шөлдеринде эртемниң болгаш мурнакчы практиканың чедиишкиннерин ам-даа кошкак нептередип турар.

Суггаттыг черлерни ажыглаарында амга чедир чогуур чурумну тургуспаан. Мелиоративтиг ажылдарга үндүрген акша-хөреңги чогуур эргилдени бербейн турар. Мелиорастаттынган черлерни ажыглаарында улуг четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер-биле районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары эптежип келген. Хөй-хөй совхозтарда суггарылганың нормазын база хуусааларын сагывас, чаашкынналдырар машиналарны болгаш агрегаттарны четпес ажыглап, суггаттыг участоктарже органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни эвээшти чаштырып турар. Ындыг чылдагааннарның ужурундан суггаттыг черлерден суггат чок черлерден безин эвээш дүжүт алыры ховар эвес. Суггаттыг черлерниң доктаамал ээлери чок. Чер-черлерде мелиорастаттынган черлерни ажыктыг ажыглаарының талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерни контрольдавас, тургускан бригадалар болгаш звенолар хуусаа бетинде-ле тарай бээр болгаш ол чорук эң-не харысалгалыг үеде суггарылганың хуусааларын үзеринге чедирип, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн улуу-биле кудулады турар.

1978 чылда тарааның дүжүдүн бир гектардан-на 10,6, картофельдиң — 95, ногааларының — 120, силос культураларының ногаан массазын — 160 центнер чедирер; 260 муң тонна тарааны, 18,7 муң тонна картофельди, 8,9 муң тонна ногааларны, 155 муң тонна силосту, 45 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту бүдүрер деп бедиткен социалистиг хүлээлгелерни республиканың чер ажылдакчылары хүлээп алганнар.

Төлевилеттинген хүлээлгелерни күүседиринге үрезиннерниң ниити санындан 85 хуу кондициялыг үрезинни, оон иштинде I—II класстың үрезиннериниң 50 хуузун белеткеп алыры эргежок чугула. Тараа шөлдеринге 300 муң тонна органиктиг болгаш 52 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни (стандарттыг туктарны) чаштырары, 184 муң га черни аңдара нагдырбайн болбаазырадыры, 46 муң га черниң тарылга мурнунда болгаш вегетативтиг суггарылгазын чорудары, 354 муң га черниң тарылга болчештиралгазын шиңгээдип алыры, 220 муң га чедир сорттуг тарылгаларны чорудары, 1050 га чедир суггаттыг черлерниң шөлүн улгаттырары, 3300 га черде суггарылганың эрги системаларын чаартыры, 1950 механизаторларны, 1420 суггатчыларны болгаш чаашкынналдырар машиналарның 480 машинистерин белеткээри, бо чылдың апрель 1-ге чедир тракторларны, тарылга болгаш олуртулга машиналарын белеткээри, июнь 15-ке чедир мал чеми белеткээр машиналарны болгаш июль 15-ке чедир тараа ажаар техниканы белеткээри төлевилеттинген.

Тарылгага белеткел ам-даа четпес чорун турарын демдеглээр ужурлуг. Үрезин урун белеткээриниң планы чүгле 67 хуу күүсеттинген, тарыыр кондициязынга оон чүгле 77 хуузун чедирген. 100 муң тонна органиктиг чемишчидилгелерниң чүгле 12 муң тонназын тараа шөлдеринче үндүр сөөрткен, февраль 1-ге чедир 2054 тракторларның чүгле 870-ин септээн азы 42,3 хуузун септээн, аңдазыннарның 59 болгаш тараа сеялкаларының 53,4 хуузун белеткээн.

Мал чемин белеткээриниң айтырыглары улуг кичээнгейни негеп турар. Ажыл-агый бүрүзү, ферма бүрүзү долу үнелиг мал чемниг болуруп үе негеп турар. Ынчангаш амгы үеде оларның шынар талазы-биле көргүзүглери кончуг чугула. Мал чемин белеткээриниң дешпилгелиг технологиязын нептередириниң күсели-биле оларның шынарын экижидеринге улуг аргалар ажыл-агыйларда бар. Ындыг ажылды бүгү ажыл-агыйларга чорудары эргежок чугула.

Хову ажылының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары часкы хову ажылдарының белеткелиниң темпилерин дүргедедир болгаш ону чедиишкинниг чорудар талазы-биле тодаргай хемчеглерни немей ажылдап кылыры эргежок чугула. Ол хемчеглерге агрегаттарның ийи ээлчеглиг ажылдаарын барымдаалап тургаш, кадрларны белеткээри, механизастаттынган комплекстиг отрядтарны тургузары, оларга бот-орулга-чарылгалыг онаалдаларны таныштырары көрдүнген турар болгаш организастыг өске-даа айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны чөп ажыглаарынче, ажыл-чорудулганың бүгү талаларынга камналга болгаш хумагалыг чорукче онза кичээнгейни угландырган.

1978 чылда көдээниң ажыл-ишчилери нефтепродуктуларның үш, электроэнергияның беш хуузун камнап алырын, 1977 чылдың планныг көргүзүглеринге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үш хууга өстүрерин, совхозтарның планныг кограралдарын 3,5 млн. рубльге эвээжедирин, планныг онаалдага деңнээрге бараанныг продукцияның ажыктызын 7,6 хууга бедидерин хүлээнгеннер.

Районнарның көдээ ажыл-агый органнарының, совхозтарның специалистериниң, ажылчыннарының хүлээлгези болза, гектар чер бүрүзүн, мал чеминиң база чемишчидилгелериниң центнер бүрүзүн, машина бүрүзүн, капитал салыышкынның рубль бүрүзүн чөп ажыглаар, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин улгаттырар болгаш оларның шынарын бедидер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры болур.

Ажыктыг чорукту чедип алыры капитал тудугну үндезини-биле экижидеринден, бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга дүрген киирериндең кол хамааржыр деп Чагаада онзалап демдеглээн. Бистиң республикага тудуг айтырыы эң чугула айтырыгларының бирээзи боон турар. Чүге дээрге СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалында хөй санныг үлетпүр болгаш культура амыдыралдың тудугларын кылырын тодаргай айыткан.

Эрткен чылын тудугжулар чаа театрны, Элегес-Аксының заводун, ыяш ажылдап кылыр заводту, «Тудуг кезектери» комбинаттың чазаныр цегин болгаш 1256 олуттуг (хүлээлгеде 1200) школаларны ажыглалга киирген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер хүлээлгезин тудугжулар 2 хуу ажыр күүсеткен.

Чер ажылдары кылыр эргелел, № 957 КМК өскелерден эки көргүзүглүг ажылдаан. Мурнакчы бригадаларның саны көвүдээн. № 62 КМК-да А. Есенчукка, «Кызыл тудугжу» эргелелинде М. Шиноваленкога, «Тыва даг-дүгү тудугжу» эргелелинде К. Данзырыкка, № 586 КМК-да Д. Тыкыл-оолга, № 2 КМК-да Г. Елизаровка, «Тыва сут тудугжу» тресте Н. Никифоровка, № 48 тудуг эргелелинде А. Ельшовага удурткан бригадалар эки ажылдап турар.

Ындыг болзажок тудугда хожудаашкын улуг. Тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле алдынган хүлээлге 76,3 хуу күүсеттинген.

Материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын чашкаңнай ажыглап, тудуг технологиязын сагывайн база кижилерниң ажылын багай организастап турарындан бо бүгү четпестер болдунган. Тудуп турар объектилерниң саңы көвүдээн, эрткен чылын оларның саны 1100 ашкан. «Турист» гостиница, Кызылдың мурнуу талазында микрорайоннуң чурттталга бажыңнары хөй чылдарда туттунуп турар.

Кылдынып турар хөй-хөй тудугларда кылыр ажылдарның төлевилелдери, технологтуг карталары чок, материалдарны складтан-кадагалаарында эмгежел багай, орук-чирик чок боон турар. Материалдарны болгаш механизмнерни чогуур үезинде бербезинден ажылчыннарның анаа турар чоруктары бар. Тудуглар төлевилел документилери-биле чогуур өйүнде хандыртынмайн турар. Оон ужурундан белеткел ажылдары саадаар болгаш планның үстүр чоруун болдурун турар.

Керээлиг организацияларга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы чүгле 96,4 хуу күүсеттингениниң ужурундан 2,5 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. Тудуг организацияларының 23-ү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле даалганы күүсетпээн, 15-и бо көргүзүгну 1976 чылдыындан кудулаткан. «Тыва тудуг» трестиниң 9 организацияларының чүгле ийиги бо талазы-биле планны күүсеткен.

«Тыва тудуг» трест 1977 чылда кан болгаш аллюминий тудуг материалдарын ажыглаарының хемчээлин хандырбаан. «Тудуг кезектери» комбинаттың кылыгларын заводка четчир кылдыр белеткээр чурттталга тудугларының хуусаазын кызырарының чугула курлавыры болур.

Республиканың керээ-биле ажылдаар чамдык организацияларында ортумак ажыл төлевириниң өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин мурнап турар. «Тыва тудуг» трезинде ол 1,1 хуу, «Тыва көдээ тудугда»—3,5 хуу, «Тыва сут тудугда»—4,6 хуу, 3-кү ТМЭ-де—39,9 хуу боон турар. Ол чорук айыл төлевириниң фондуларындан дыка хөй артык чарыгдалды болдурган.

Ажыл шагын эң-не камныы-биле көрүп ажыглаары эргежок чугула. Ону долузу-биле ажыглаары—ниитилел байлаан болгаш бистиң Төрээн чурттуң күчү-шыдалын улгаттырарының кол үндезиннериниң бирээзи дээрзин СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында айыткан.

Республиканың керээлиг ажылдаар организацияларында бригаданың бот-орулга-чарылгалыг ажылдаар аргазын база чедир нептеретпейн турар. Ындыг бригадалар хүлээлгеге ёзугаар 69 турар ужурлуг болза, отчётта көргүскени чүгле 47 боон турар. «Тыва тудуг» тресче бот-орулга-чарылгалыг бригадалар 1976 чылда 9 турган болза, 1977 чылда олардан чүгле 6 арткан.

Тудуг машиналарының болгаш механизмнериниң парыгын ажыглаарын экижидери капитал тудугга улуг курлавыр болур. Ынчалза-даа бо талазы-биле ажыл-херек база четпес боон турар.

1978 чылда тудугжулар мурнунда улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар салдынган. Чылда-ла 26 миллион тууйбу кылыр, 100 муң кубометр керамзит сайы бүдүрер күчүлерни, «Тыва даг-дүгү» комбинатка чылда 1 миллион руда чуурар цехти, 12 муң баш хаван азыраар комплексти, 3000 баш мал кирер кажааларны хуусааларындан эрте ажыглалга киирерин олар хүлээнген. Ол ышкаш 10 муң дөрбелчин метрден эвээш эвес чурттталга шөлүн, школа назыны четпээннериниң 900 олуттуг албан черлерин, 1382 олуттуг ниити билиг школаларын ажыглалга киирер ужурлуг. Тудуг ажылдарын механизастаарының деңнелин: чер ажылдарынга—92, чүдүрер-дүжүрер ажылдарга—70, штукатур ажылдарынга—75 хуу чедирер, маляр ажылдарынга—65 хуу чедирер. Керээ ёзугаар ажылдаар бригадаларның саның көвүдедир.

Бо бүгү чүүлдер ажыл-агыйжы удуртукчулардан, партия, совет болгаш профэвилел организацияларындан бүгү күштү, хөреңгилерни болгаш курлавырларны хамыктың мурнунда ажыглалга киирер тудугларга мөөңнээрин, тудугну шаптыкчыдарын болгаш оон бот-үнезин чиигедирин, бригадаларның керээлиг ажылдаарының аргазын улам калбаа-биле ажыглап, тудуг индустриязының, машиналарының болгаш механизмнериниң күчүлерин улам долдур ажыглаарын чедип алырын, ажылчын кадрларны белеткээрин болгаш чаңгыс черге доктаамал ажылдаарын экижидерин, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын, даандырган ажыл-херек дээш инженер-техниктиг ажылдакчыларның харысалгазын бедидерин, тудугжуларга эргежок чугула таарымчалыг чурттталга-амыдырал байдалдарын тургузарын, тудуг ажылдарының ажыктызын болгаш шынарын бедидерин, 1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседири дээш социалистиг чарышты калбартырын негеп турар.

Ниити ажыглал транспортунуң ажылы 1977 чылда элээн экижээн. Эргелелде ниити чүък сөөртүлгези 1976 чылдыындан 7,1 хуу, чүък сайгарылгазы—4,9 хуу, пассажир дажыглаары—10,9 хуу, пассажир аргыштырары—10,8 хуу көвүдээн. Төнчүткен сөөртүлге улам хөгжээн. Күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүң дизельге одаар чүүл камнап алыр талазы-биле хүлээлгелер күүсеттинген. Автопарктың белениниң коэффициентизи 1,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,9 хуу өскен, 10 тонна-километрниң бот-үнези 4,3 хуу чиигээн.

Ынчалзажок эргелелдиң ажылында четпестер ам-даа хөй. Чүък сөөртүрүнүң, сайгарарының, бензин камнаарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелери күүсеттинмээн.

Хем транспортчулары чүък сөөртүр талазы-биле хүлээлгезин 7,6 муң тоннага, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—9,5 хууга ажыр күүсеткен. А Тыва автобүдүрүлге пассажирлер аргыштырар, күш-ажыл бүдүрүкчүлүүн бедидер хүлээлгелерин күүсетпээн.

Үстүнде четпестерни чайладыр, транспортту чөп ажыглаар, кадр айтырыын шиитпирлээр, социалистиг чарышты улам калбартыр талазы-биле практиктиг хемчеглерни Советтер, профэвилел организациялары, ажыл-агый удуртукчулары бо чылын боттандырар хүлээлгелиг.

Социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле эки түңнелдерни Садыг, Чоннуң амыдырал хандырылга, Чурттталга-коммунал ажыл-агый министерстволарының бүдүрүлгелери чедип алган. Пландан ажыр чонга 1 млн. рубльдиң барааның садар хүлээлге 3,4 млн. рубльге күүсеттинген.

Ынчалза-даа садыгның чамдык бүдүрүлгелери бараан сайгарылгазының планын безин күүсетпээн. Чамдык районнарже бараан чедирери чурумчуттунмаан, чоннуң херегелелин кошкак өөренип көрүп турар. Чамдык чугула бараннар үзүктелир чоруктар бар. Ынчангаш Садыг министерствозу, Ретпотребсоюз четпестерни чайладыр, садыг хандырылгазының культуразын бедидер, планнарны болгаш хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседирин хандырар талазы-биле бүгү хемчеглерни алыры чугула.

1977 чылда чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 12,6 хуу өскен. Ынчалзажок министерство ниитизи-биле көдээ черлерге ачы-дуза чедирериниң планын күүсетпээн. Чонга ачы-дуза чедирилгези ортумаа-биле бир кижиге онаашты хоорайга 23 рубль 19 коп., көдээге—10 рубль. 55 коп. болган. Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Тес-Хем районнарда амыдырал хандырылгазы кошкак.

Министерство, хоорккүүском, райкүүскомнар, профэвилел организациялары амыдырал хандырылгазының херээн удуртуруп экижидер, кадрлар-биле ажылды күштелдирер болза чогуур.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында чүүлдер болгаш түңнелдер 1978 чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр база бүдүрүлгениң ажыктызын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш демиселди күштелдирер дугайында Чагаада улам хөгжүттүнген болгаш тодараттынган деп, илеткелчи оон ыңай чугаалаан. Сорук киирикчи ол документиниң ханы утка-шынары, эң биче чарыгдалдарны үндүрүп тургаш хүнден хүнче улам бедик түңнелдерни чедип алыр деп чалбыыштыг кыйгырыг Тываның ажылчы чоннарының сорук киирген харыызын алган. Оон тодаргай илерели болза күш-ажылчы коллективтериниң бедик хүлээлгелери, бо чылдың эгезинде чедип алган баштайгы чедиишкиннери болур.

Тыва АССР-ниң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары социалистиг чарышты улам калбартып тургаш, күжениишкинниг ажыл-ижи-биле беш чылдың үшкү чылының даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир, оон-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, улуг Төрээн чуртувустуң алдарын болгаш күчү-шыдалын быжыглаарынга боттуг салыышкынын киирер дээрзин СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге болгаш Совет Чазакка бүзүредирин чөпшээреп көрүңер деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

* * *

Дараазында чугаалашкан айтырыг талазы-биле саналонад бериишкиннер эгелээн.

Кызыл хоорскомунуң даргазы **Ш. Д. Куулар** бир дугаарында сөс алгаш, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, анаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарыш дугайында Чагаазын кызылчылар бүрүн деткивишаан, ажыл-херекке дайынчы программа кылдыр хүлээп алган деп чугаалаан.

Социалистиг чарыш дугайында Чагааны тывыжарынга болган ында айыттынган хемчеглерни боттандырарынга хамаарыштыр мөгиигилер, хуралдар болгаш партия-ажыл-агый активтериниң хуралдары хоорайның бүдүрүлгелеринге, организацияларынга болгудаан. Оларга беш чылдың ийи чылдарының түңнелдерин чугаалашкаш, коллективтер боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган.

Беш чыл планындан хожудаашкынныарны чайладыр сорулга-биле үлетпүрнүң немелде өзүлдезин планда 7,8 хуунуң орнунга 10,5 хуу чедирер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер. Чаа хевирниң 20 продукциязын бүдүрер, 9 продукцияга күрүнениң Шынар демдээн тывсырын чедип алыр. 10 бүдүрүлге, 14 бригада, 2 муң ажыг ажылчыннар чыл планын чаа Конституцияның бир чыл оюнда күүседирин хүлээнген.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш Чагааның, СЭКП обкомунуң VI пленумунуң негелделеринге дүүштүр четпестерни чайладыр, план күүселдезин хандырар хемчеглер алдынып турар. Моон түңнелинде хоорайның үлетпүр продукция сайгарарының январь планын 104,4 хуу күүседип, 15,4 хуу немелде өзүлдени алган.

Ынчалза-даа курлавырлар четче ажыглаттынмайн, шынар, камналга дээш демиселдиң кошкаандан; күш-ажылдың организастаарының четпезинден Элегес-Аксының заводу, ТЭС үзүктелиишкинниг ажылдаан. Продукция сайгарылгазының планын 5, хемчээлиниң—5 бүдүрүлге күүсетпээн.

Кызылчылар боттарынга алган хүлээлгелерин күүседир. Бар четпестерни шиитпирлиг чайладыр дээш бүгү күжүн салырын эш Куулар бүзүреткен.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын чөөн-хемчикчилер боттарының ажыл-чорудулгазынга дайынчы программа болдуруп хүлээп алганын СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Н. С. Бойду** саналының эгезинде чугаалааш, ол Чагааны бүгү коллективтерге тапыжып, эрткен чылдың түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрбүшаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганын демдеглээн.

Беш чыл планындан районнуң көдээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң дыка хожудап турарын, аңаа хамаарыштыр илеткелде шүгүмчүлеңди бүрүн хүлээп ап турарын чугаалааш, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң база СЭКП Тыва обкомунуң VI пленумунуң негелделеринге дүүштүр ажылдап кылган хемчеглерге болгаш социалистиг хүлээлгелерге доктааган.

Районнуң 1978 чылда социалистиг хүлээлгезинде малдың баш санын дыка өстүрбүшаан, эът бүдүрерин 29,1 хуу, сүттү 4,6 хуу, бир хойдан алыр дүктү 700 граммга өстүрерин көрген.

Сүт бүдүрерин көвүдедири-биле саар инектерниң продуктулуун, уксаазын экижидер, чаа фермаларны немей тургузар, ажаалда чемгерилгени экижидер. Дүк бүдүрерин өстүрер сорулга-биле малды концентрас-биле чемгерерин күштелдирер. Дөтпелерден немелде дүк алыр болгаш оңкүдеп алыр дүктү өстүрүп, дүктүң доора чидирилгелерин соксадыр. Кыргылданы чүгле электри агрегат-биле чорудар. Бо айтырыгларны малчыннар хуралынга ханызы-биле чугаалажып көрген. Чер ажылында четпестерни чайладыры-биле оон культуразын бедидер, агрокомплекстиг черлерниң ажыглалын экижидери-биле 13 бригаданы тургускан.

Кыштаглаашкынның багай эвес чорун турарын демдеглээш, оратор эрткен чылдың бо үезинден сүт саалдазының көвүдээнин, малдың хораарының кызырылганын, мал төлүнүң мелди алдынып турарын чугаалааш, чөөн-хемчикчилер боттарынга алган хүлээлгезин күүседир дээрзин бүзүреткен.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының машинизи **Д. К. Ооржак** бодунуң саналынга СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлеринге, социалистиг чарыш дугайында Чагаага сорук киирген ак-довуракчыларның күш-ажылчы коллективтеринде социалистиг чарыштың калбарганын чугаалаан. Бүгү цехтер, ээлчеглер болгаш бригадалар аразында чарыштыг. 1170 кижи чыл планын дыка эрте, а комбинат декабрь 29-та күүсеткен, 600 тонна сорттуг даг-дүгү бээрин хүлээнген.

Фабриканың ажылынга бар турган четпестерге ол доктаагаш, бо чылдың эгезинден бээр ыланғыя фабриканың ийиги ээлчээниң ажылының экижип турарын, январь айның планы чедиишкинниг күүсеттингенин демдеглээн. Чамдык бригадалар, ээлчеглер ай планын хуусаадан эрте күүсеткилепкен.

Бодунуң хуузунда социалистиг хүлээлгелерин чугаалааш, Д. Ооржак ак-довуракчылар боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү күжүн салыр деп актив хуралдың киржикчилеринге бүзүреткен.

Бай-Тайга райкүүскомунуң даргазы **И. У. Успун** саналының эгезинде эрткен юбилейлиг чылда районнуң ажыл-ишчилериниң чедип алган чедиишкиннериниң дугайын чугаалап, социалистиг чарыштың тиилекчилерин адаан. Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының, амыдырал хандырылга комбинадының, районнуң, суггарылга системадар эргелелиниң, орук-тудуг бүдүрүлге участогунуң коллективтери социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының ишчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга харыы кылдыр юбилейлиг чылдың күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн бо шалыпчы чылда база уламчылап, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар сорулга-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Бо чылын болгаш онгу беш чылдың арткан үезинде шиитпирлээр айтырыглар дугайын, бар арга-курлавырларны канчаар ажыглап турарын оратор база чугаалаан. Районнуң ажыл-агыйлары ийи чылдың түңнели-биле күрүне мурнунга 250 тонна эът, 27 тонна дүк өрелиг. Мал бажының өзүлдезиниң планы күүсеттинмейн турар. Ынчангаш күрүнеге дужаар малдың деңзизин бедидери-биле районда семиртилге шөлдерин тургузуп, одараар ажыглалын экижидер, малдың чем-суур баазазын быжыглаар хемчеглерни ажылдап кылган болгаш оларны амыдыралга боттандырып турар. Малчыннарның амыдырал байдалдарын улам экижидерин база көрдүнген. Бо чылын бедик дүжүттүг алыр сорулга-биле хову ажылдарынга белеткелди баш бурунгаар эки шынарлыг чорудуп турар.

— Бистер, көдээ ишчилер, социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагааны ажыл-херекке программа кылдыр хүлээп алган бис—деп, «Тиилелге» совхозтуң хойжузу **Б. Б. Ондар** бодунуң саналынга онзалап демдеглээн. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Янчат, район Совединиң депутады Т. Павыл болгаш өске-даа оң-оң ажылчыннар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Совхозтуң хой ажылында чамдык шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар дугайын хойжу саналынга чугаалаан. Ыланғыя хөй акша-хөреңгини үндүрүп тургаш, тудуп каан хой комплекизиниң ажыглалы багай. Оон чоогундан кудук казарга, суг үнмээн. Чурттталга бажыңнары чедишпес. Эрткен чылын аңаа ажылдап турган кижилерниң чартык кезии колдуунда аныяктар, каггап чораан. Чүге дээрге ол комплекске ажылдап турар кижилерниң культура, амыдырал хандырылгазы багай. Боже кичээнгейни угландырары негеттинип турар. Оон аңгыда, комплексте турар хойнуң одары дыка кызыы, оон мырыңайла чаңындай «Шамбалыг» совхозтуң чер-девискээри эгелээн. Кезек черни өске девискээрден ук совхозка бергеш, комплекс чаңының одарларын «Тиилелге» совхозка бээр дугайында айтырыгны өөренип көөрүн оратор саналдаан.

Беш чыл планнарын күүседиринде четпестерни чайладыр талазы-биле Бий-Хем районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарының чорудуп турар ажылының дугайын СЭКП райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин** чугаалаан. А ындыг четпестер эвээш эвес. Чижээ, онгу беш чылдың баштайгы ийи чылының түңнелинде район 883 тонна эът, 21 тонна дүктү чедир бербээн. Тараа дужаарының талазы-биле хожудаашкын база бар. Мындыг байдалдан түңнелди районнуң удуртур органнары үндүрүп, хожудаашкынны ажып эртериниң хемчеглерин боттандырып турар. Малды семиртип тургаш, бода малдың деңзизин 420, хойнууң—46 килограмм чедиргеш, дужаарын чедип алыр. Хой бүрүзүнден 3,5 килограмм дүктү алыр сорулга салдынган. Тараа бүдүрерин чылдың-на 35—40 муң тонна, садарын—12 муң тонна чедирер, ынчангаш минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыглаар, херзүнчү хат, сут эрозиязындан камгалаар хемчеглерни ап турар.

Мал чеминиң белеткелин интенсификастаар сорулга-биле, одарларны суглуг болдурар, чемишчидилгелерни төгер айтырыгларны шиитпирлеп турар.

Районнуң ажыл-ишчилери планнар дээрге беттиин чижек деп билип, ону долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдаар, бүгү арга-курлавырларны ажыглаар. СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч). Пленумунуң шиитпирлери, ук Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түңнелдер болгаш чүүлдер, социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагаа районнуң партия организациязының ажыл-чорудулгазының кол программазы болур деп, эш Евтешин чугаалаан.

Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң начальниги **А. Н. Антоновка** сөс берген. Юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш эргелелдиң ажыл-ишчилери кызымак ажылдаанын ол эгезинде демдеглээн. Кылып турар тудугларның ажыглалга киирер хуусаазын кызырар база шынарын экижидер дээш ажылдап турарын ол чугаалаан.

Кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир эргелелдиң ажылында четпестер барын оратор айыткан. Тудуг-монтаж ажылдарында үрей кылыышкыннар ам-даа бар, эрткен чылын үрей кылган ажылдарны катап кылырынга тос муң ажыг рубльди чарыгдаан. Күш-ажылдың сагылга-чурумму кошкак болуп артпышаан. Ол ышкаш тудуг материалдарының камналгазы, кадагалалы багай.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын эргелелдиң ажыл-ишчилери чугаалажып көргеш, аңаа харыы кылдыр шалыпчы ажылдаарын хүлээзгенин чыылганнарга ол дыңнаткан. 1978 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, декабрь 25-те күүседирин коллектив хүлээнгеш, бо хүннерде ону амыдыралга боттандырар дээш бригадалар аразында социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турарын саналының түңнелинде чугаалаан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның бүгү совет улуска Чагаазын Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң ажыл-ишчилери бедик көдүрлүүшкүн-биле таныткаш, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген деп, ол совхозтуң Үрбүн сүт-бараан фермазының саанчызы **Т. Д. Наваштай** саналын эгелээн. Партия болгаш чазактың Чагаазынга харыы кылдыр Үрбүн фермазының коллективи күрүнеге сүт садарының чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганындан бээр бир чыл болур оюнда күүседирин аазаан.

Ферманың ажылында чамдык четпестерге оратор доктааган. Бүдүрүп турар сүттүң бот-үнези улуг, оон чылдагааны фермада механизация чок, бүгү-ле ажылдарны хол-биле кылыр. Кажаалар эргижирээн, ону алгыдар, чаартыр хемчеглер албайн турар. Амгы үеде мал ажылдакчыларының кол сорулгазы— малдың продуктулуун бедидери, оон баш санын өстүрери болгай. Ону четпес шиитпирлеп турар бис. Эрткен чылын ферма төрүүр чүс баш инекке онаашты 66 бызааны алган. Ол четпестерни чайлаткаш, Чагаага харыы кылдыр социалистиг чарышты калбартып тургаш, эки ажылдаар хүлээлгелиг бис деп саанчы чугаалаан.

Индирде Каа-Хем районда «Улуг Октябрь» совхозтуң директору **Д. Д. Сирота**, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң (1977 чыл) шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга сорук киирген Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглавышаан, онгу беш чылдың үшкү чылын эки көргүзүглерлиг эгелээнин ол чугаалаан. 1977 чылдың социалистиг чарыжынга эки түңнелдерни чедип алганы дээш бо районнуң беш күш-ажылчы коллективи республиканың шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнадып, мактаткан.

Районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының чоокта чаа болуп эрткен хуралынга беш чылдың эрткен ийи чылдарының планныг онаалдаларының канчаар күүсеттинип турарын анализтеп чугаалашкаш, чамдык хожудаашкыннарны бо чылын чайладып алырының тодаргай хемчеглерин айыткан. 1978 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының хемчээлин улгаттырып болур курлавырларының кайда-даа барын Д. Д. Сирота «Улуг Октябрь» совхозтуң үлегер-чижээнден көргүзүп чугаалаан. Совхозтуң эрткен чылын күрүнеге саткан бода малының бирээзиниң-не дириг деңзизи 408 кг., а шээр малының —48 кг. болган. Аар деңзилиг болгаш ортумактан өрү деңгелдиг малды дужааганындан 32 муң рубльдиң арыг орулгазы алдынган.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** хуралдың түңнелинде делгереңгей чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң (1977 чыл) хүлээп алган шиитпири болгаш социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагаа бистиң республиканың ажылчы чоннарын күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирген деп, ол чугаалаан.

Тываның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, көдээниң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылын элээн эки көргүзүглерлиг эгелээн. Мурнуку чылдарга бодаарга мал кыштаглаашкынын организастыг эртип турар. Бо хүннерге чедир 160 муң хире хураган камгалап алдынган, ол дээрге эрткен чылдың ол үезинде турганындан 3 муң баш хөй боон турар. Ол-ла үелерге хамаарыштыр алырга, 600 хире бызааны хөйнү алган бис. Баштайгы сапаашкыннардан алырга, үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарарының планнары ажыр күүсеттинген. Республиканың эң улуг бүдүрүлгези Ак-Довуракта Ленин аттыг комбинат январьның планын күүседипкен. Тудуг организацияларының хөй кезии планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырып турар. Садыг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында бурунгаар базымнар кылдынган.

Чылдың баштайгы айында чедип алдынган чедиишкиннерни быжыглавышаан, чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары болгаш профэвилел, комсомол организациялары чоннуң калбак массаларының ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды ам-даа күштелдирип, кижизидилге ажылын комплекстиг чорудуп тургаш, планныг онаалдаларның, бедиткен хүлээлгелерниң ай, квартал санында ажыр күүсеттинген турарын чедип алыр ужурлуг дээрзин Г. Ч. Ширшин онзалап айыткан. Маңаа улуг рольду социалистиг чарыш ойнаар ужурлуг. Ону эрегейлеп көөр чорук турбас ужурлуг. Бүгү ажыл-чорудулгавысты СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпиринде база Чагаада айыттынган негелделерге дүүштүр чорудар ужурлуг бис деп, Г. Ч. Ширшин түңнелинде чугаалааш, Тываның ажылчы чоннары онгу беш чылдың үшкү чылын ёзулуг шалыпчы күш-ажылдың чылы кылдыр демдеглеп эрттирер дээрзинге быжыг бүзүрелин илереткен.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БАЗА КАТАП ХАЛДААН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республиканың девискээринче Кампучияның база катап чепсектиг халдаашкын кылганының дугайында Вьетнам информация агентилели дыңнадыгны парлап үндүрген.

Январь 21-ден 28-ке чедир кампучия шериглер ВДР-ниң девискээринге разведка-хайгыыл кылырын каш удаа оралдашкан болгаш Төп оргулаашта Зялай-Контум болгаш Дарлак дээр вьетнам можуларның кызыгаар черлеринче боолап турганнар. Январь 27-де Тэйнинь можуга кампучия шериг кезектериниң халдаашкынының үезинде олардан 200 хире солдаттар өлген болгаш балыгланган, а ол ышкаш дыка хөй санныг янзы-бүрү боо-чепсээн оскунганнар.

Январь 30-де Кампучияның дайынчы корабльдери Хатьен портуң чанында Сиам мугуллурунга чораан вьетнам балыкчы хемелерни боолаан. Ол-ла хүн Кампучия девискээрден Анзянг можунуң административтиг төвү — Таудок хоорайны аар үгер-боолар-биле адып турган. Январь 31-де Хошимин хоорайның соңгу талазында 90 километр черде турар база бир можу төвү —Тэйнинь хоорайның чанында районнарны үгер-боолар-биле боолап турган. Тэйниньге 30 чурттакчылар өлген болгаш балыгланган.

АРААТАНЗЫГ ЧЕПСЕК

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр). Боо-чепсекти дүжүрер болгаш чепсегленииишкинни контрольдаарының агентствозу конгрессче чорудар илеткелди белеткээн. Ында Каттышкан Штаттарның нейтроннуг бомбаны кылып үндүрер талазы-биле ажылды калбартып турары ядролуг дайынның үнүп болурунуң айыылын улгаттырар болгаш амгы үеде Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң аразында чорупп турар стратегтиг шаап халдаашкынның чепсектерин кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарга багай салдарын чедирер деп айтып турар. Нейтроннуг бомбаны бүдүрүп үндүрер дугайында АКШ-тың чазааның шиитпирин өске күрүнелер Дж. Картерниң чазаанын боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле чарлаан сорулгаларынга удур чүүл кылдыр көре берип болурун ол илеткелде айыткан.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң бижии, дыңнатканы ол илеткелге 1979 саң-хөө чылының бюджединиң төлевилелин ёзугаар нейтроннуг бомбаны кылып үндүреринге акшаны тускайлаарын планнаан. Пентагон дыка-ла таарзынмаанын илереткен. Илеткелде кылдынган түңнелдер конгресс кежигүннериниң америк аг-шеригге таарымча чок сагыш-сеткил илерединишкиннерин болдуруп, нейтроннуг бомбаны кылырынга моон соңгаар акша-хөреңги үндүреринге шаптыктап болурундан шериг эрге-чагыргазының удуртукчулары айылзынып турар.

Шериг бөлүктериниң ыйыышкынының түңнелинде ол илеткелди конгресске киирерин саадаткан турган.

Ук черниң бөлүктериниң айтып турары-биле алырга, АКШ-тың президентизи чоокку үеде нейтроннуг бомбаны кылып үндүрер дугайында сөөлгү шиитпирни хүлээп алыр ужурлуг. АКШ-тың Барыын Европада НАТО талазы-биле эвилелчилериниң күзел-бодалдарындан ындыг шиитпир дыка хамааржыр апаарын администрацияның төлээлекчилери каш удаа демдеглеп турганнар. Ынчаарга ол чурттарда кижилерни хелбээзи-биле хары угда узуткаарының ындыг араатанзыг чепсээнге удурланыышкынның күчүлүг шимчээшкини калбарган болгай. Оон ужурундан НАТО-нуң кежигүнү барыын-европа чурттарның чазактары харыы бээринге дыка далашпайн турар болгаш амгы үеде америк дипломатия оларның девискээрлеринге нейтроннуг бомбаны тургузарын дүрген-не чөпшээрептерин негеп, чаңчыкканым ёзугаар бодунуң эвилелчилериниң «холдарын долгап турар».

Күрүне департаментизиниң төлээлекчизи февраль 2-де болган парлалга конференциязынга нейтроннуг бомба дугайында илеткелдиң барын бадыткаан, ынчалза-даа ооң утказының дугайын чугаалаарындан ойталап каапкан. Ол агентство 1979 саң-хөө чылында бюджеттиң төлевилелинге холбаштыр боо-чепсектиң 70 системаларынга хамаарышкан 30 ажыг анализ-шинчилелдерни белеткеп турарын чугаалаан.

Боо-чепсекти дүжүрер болгаш чепсегленииишкинни контрольдаар талазы-биле агентствонуң илеткелиниң түңнелдери делегейниң аңгы-аңгы чурттарында нейтроннуг бомбага хамаарыштыр сагышсыралды болгаш дүвүрээзинни болдуруп турарының үндезинин бадыткаан. Олар ядролуг чепсектиң ол араатанзыг хевири—нейтроннуг бомбаны бүдүрүп үндүрерин болгаш белеткеп тургузарын соксадыр дээш кампанияны калбартып турар.

Е. ЕГОРОВ.

УЖУРАЖЫЫШКЫНДА

БЕЛГРАД. (СЭТА). Европага кады ажылдажылга болгаш айыыл чок чорук талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерниң төлээлекчилериниң Белградта ужуражыышкынының редакция бөлүктери түңнел документиниң белеткээр ажылды үргүлчүлеп турар. Белград ужуражыышкыны ышкаш, ындыг дараазының ужуражыышкынын 1980 чылда Мадридке кылырының дугайында дугуржулга чедип алдынган. Күрүнелер аразында маргылдааларны тайбың арга-биле шиитпирлээриниң болгаш Европаның «эртем чыыжын» белеткээриниң талазы-биле экспертерниң чөвүлел хуралын чыылдырарын база дугурушкан.

Түңнел документиниң оон өске кезектерин белеткээри шыңгыы бергедээшкиннерге таваржып турары билдингир. АКШ-тың болгаш Барыын чүктүң өске-даа чамдык чурттарының делегациялары редакцияның ажылының үезинде 1975 чылда Хельсинкиге күрүне болгаш чазак баштыңнарының ат салганы нийти-европа чөвүлел хуралының түңнел шиитпириниң утказын өскертирин оралдажып турарлар. Социалистиг чурттарның төлээлекчилери ындыг оралдажыышкыннарга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны кылып турарлар. Бистиң чурттарывыстың дээди удуртукчуларының ат салганы түңнел шиитпирде бижиттинген бүгү чүүлдер амгы үеде дыка улуг ужур-дузалыг болгаш келир үеде-даа ындыг ужур-дузалыг боор артар апаарын ССРЭ-ниң делегациязының баштыңы Ю. М. Воронцов пленарлыг хуралга чугаалаан. Түңнел шиитпир Европага айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар талазы-биле күрүнелерниң ажылдаарының үр хуусаалыг программазы боор турар.

УДУРЛАНЫП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң девискээринде турар америк шериг гарнизоннарының солдаттары Каттышкан Штаттарның нейтроннуг чепсекти кылып үндүреринге болгаш ону Барыын Европаның чурттарынга тургузарынга удурланган бижикке ат салыышкынының чыыжы эгелээн. «Кижилерни өлүрер болгаш эт-хөреңгини үреглевес нейтроннуг чепсек бодунуң хууда амы-тынындан өске чүзү-даа чок кижилер, бистерге эвес, а ындыг эт-хөреңгилиг боор турар кижилерге «эки» чепсек боор турар» деп ында чугаалап турар.

АКШ-тың конгресинче чорудар ол негелде бижикти Мангеймде, Гейдельбергте, Аугсбргта, Карлсруэде турар америк шериг кезектеринге тараткан. Февраль үшке чедир аңаа чүс ажыг шериг албанныглар ат салган.

Америк шериг командылалы солдаттарның ындыг саналынга дыка таарышпайн турар. Удурланыышкын кампаниязының организакчыларының бирээзи негелде бижикке ат салган кижилерге «НАТО-нуң шериг албанныгларының чурумунуң норма-чижектерин сагываан дээш шаажылаар» деп кыжанып турарын дыңнаткан.

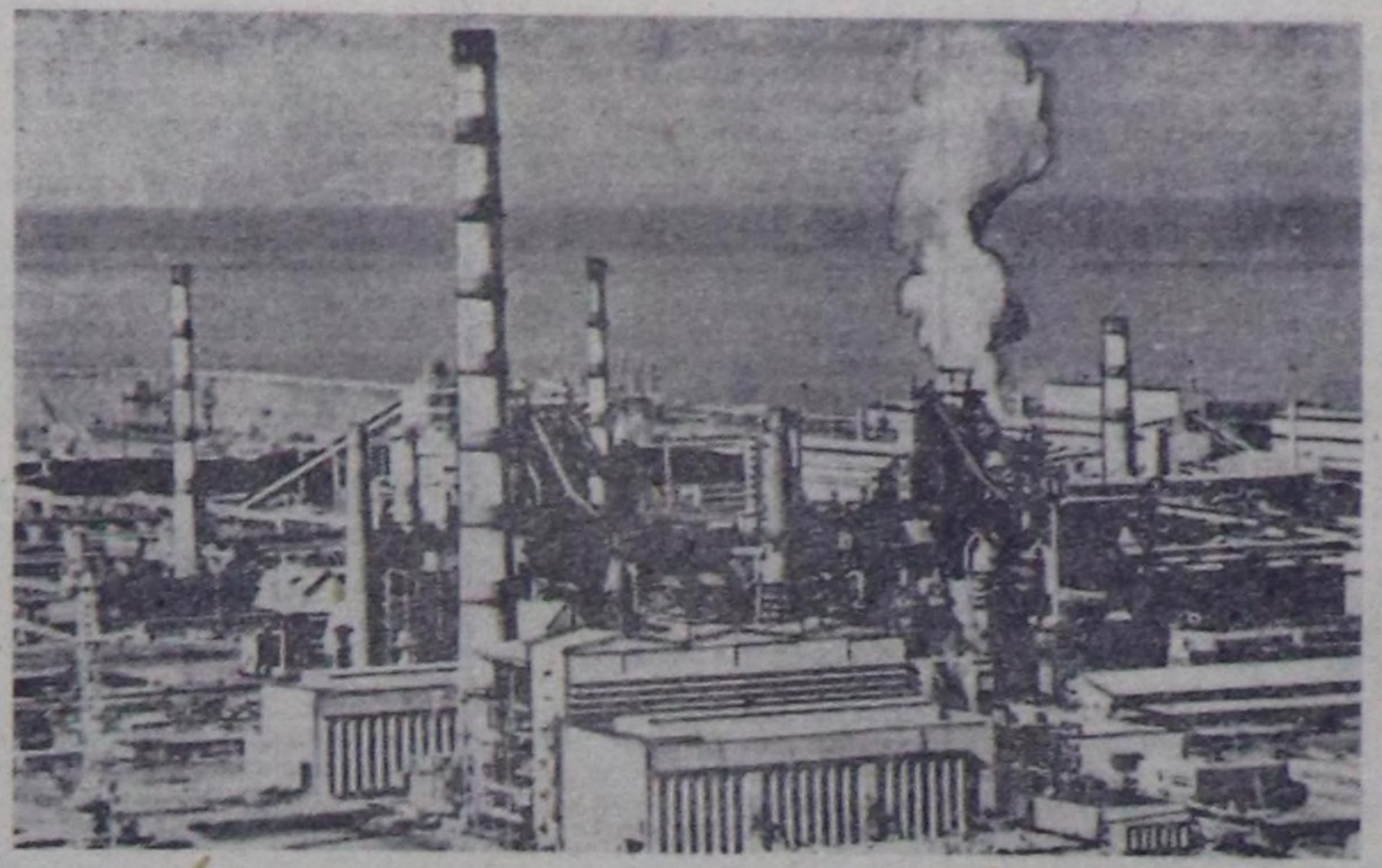

Искендерунде металлургия комбинады турк индустрияның кол бүдүрүлгези болур. Үлетпүрнүң ол улуг объектизи болза Турция биле Совет Эвилелиниң аразында доктаамал быжыгып болгаш хөгжүп турар экономиктиг кады ажылдажылганың чайынналчак чижээ болур. Төлевилеттинген күчүзүн долу ажыглалга киирген соонда, ол комбинат чыл бүрүзүнде чуртка 4 миллион тонна каңны бээр. Комбинатта турк ажылчыннар, техниктер, инженерлер-биле кады совет специалистерниң улуг коллективи ажылдап турар. Олар боттарының турк өөрүнге билиглерин дамчыдып берип, ССРЭ-ден келген дерилгелерни база машиналарны шиңгээдип алырынга дузалааннар.

ЧУРУКТА: Искендерунда металлургия комбинадының нийти хевири.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭДЕ ОРГАНИЗАСТААН

БОНН. (СЭТА). Канцлер Г. Шмидттиң баштааны Социал-демократтыг болгаш Хостуг демократтыг партияларның каттышкан чазаан эде организастаанын ында чарлаан.

Мурнунда саң министри турган Г. Апель (ГСДП) камгалал министри Г. Леберни (ГСДП) солуур.

Г. Леберниң дүшкен чылдагааны камгалал министриниң удуртулгазынга турган барыын-герман шериг разведказының ужур-дүрүм чок үүлгединишкиннеринден болган политиктиг улуг содаалажыышкынның түңнели боор турар. Ол разведка органы элээн каш чылдарның дургузунда политиктиг организацияларны болгаш ГФР-ниң тус-тус хамаатыларын истеп-сүрүп, телефон-биле чугаалажыышкыннарны бүдүү дыңнаарын организастап турган.

Оон-биле кады хоорай болгаш чуртталга тудуунуң министри К. Равенс, өөредилге, эртем министри Г. Роде болгаш экономиктиг кады ажылдажылга херектериниң министри М. Шлай (шупту ГСДП кежигүннери) база ажылындан дүшкен.

Чазактың төлээлекчизи февраль 3-те болган парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, канцлер Г. Шмидт мурнунда эртем шинчилелдериниң болгаш технологияның министри турган Г. Матхеферни (ГСДП) саң министринге томуйлаар деп шиитпирлээнин дыңнаткан. Ооң орнунга эм Ф. Хауф олурар (ГСДП). Хоорай болгаш чуртталга тудуунуң министри Д. Хаак (ГСДП). өөредилгениң болгаш эртемниң министри Ю. Шмуде, экономиктиг кады ажылдажылга херектериниң талазы-биле министр Р. Оффергельд (ГСДП) болган.

ДАЙЫН ХЕРЕК ЧОК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет Эвилели, ооң удуртукчулары, бүгү совет кижилер тайбыңче чалбыыштыы-биле чүткүп турар деп түңнелди америк «Джоунс энд Лафлин стил корпорейшн» дээр каң эзилдирер компанияның Алликуиппа хоорайда улуг заводунда каттышкан профэвилелиниң удуртукчуларының бирээзи П. Пикирилли ССРЭ-ге чораан соонда кылган.

«Совет Эвилелинге дайын-даа, чепсекти эндере бүдүрери-даа херек чок — деп, П. Пикирилли профэвилелиниң «Алликуиппа стилуокер» дээр солунунга бижээн чүүлүнде айтып турар.—Бүгү совет чурт бодунуң хамаатыларынга эң эки амыдыралды тургузарының улуг тургузукчу ажылының программазын боттандырып чорудуп турар. Аңаа мен Совет Эвилелинге чорааным үезинде бүзүреп көрген мен».

«Совет кижилерниң культураны, урап чүүлдү, музыканы, театрны, күш-культураны ынакшыл-биле хүндүлеп көрүп турарын дыка сонуургаап мен. Ол кижилер чүгле дайын дугайын бодап турар деп бисти АКШ-ка бүзүредирин оралдажып турары-биле херек кырында чүүлдү деңнеп болур бе? Мээн бүгү амыдыралымның дургузунда америк массалыг информация черлериниң Совет Эвилелиниң дугайында мэнээ дыңнадып келгени бүгү чүүлдери шын эвес дээрзин мээң көрген бүгү чүүлдерим көргүзүп турар»—деп, автор бижээн.

ЧЕПСЕКТИ БЕЛЕТКЕП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың чазаа Мароккога америк боо-чепсекти бээр деп турар. Күрүне департаментизиниң тускай төлээлекчизиниң медеглээни-биле алырга, «марокко чазак чамдык хевирлерниң боо-чепсектерин садарын АКШ-тан дилээн» болгаш эрге-чагырга чери бо айтырыг талазы-биле сүмележиишкинни эгелээн.

«Нью-Йорк таймстың» дыңнатканын ёзугаар алырга, нийти түңү барык 100 миллион доллар «Оф-10 бронко» дээр 24 самолётту болгаш «Кобра» дээр 24 дайынчы вертолётту Мароккога садарын планнаан.

Ол бүгү техниканы бодунуң девискээрлериниң даштынга ажыглап болурун Мароккога чөпшээрээр деп турарын АКШ-тың чазаа конгресс кежигүннеринге дыңнатканын «Нью-Йорк таймс» солун айтып турар. Эрткен чылдың күзүнүнде Вашингтонга Марокконуң делегациязы чораш, Полисарио фронтузунга удур демиселге ажыглаар боо-чепсекти садып алырының дугайында чугаалажып турганын ол солун бижээн.

АГРЕССОРНУ ЧЕПСЕГЛЕП ТУРАР

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африка Рогунда болуушкунга НАТО чурттарының болгаш Чоокку база Ортаакы Чоон чүктүң чамдык күрүнелериниң шериг талазы-биле калбак хоэгаарлаашкынының бүзүреддиг херечизи Эфиопияның телевидениезин дамчыштыр көргүскен документалдыг фильм ол болган. Ону Харэр болгаш Джиджиг хоорайларының девискээрлеринге Эфиопияның чепсектиг күштериниң болгаш улусчу милицияның отрядтарының чедиишкинниг удур шаап халдаашкынының үезинде тырттырган болгаш оон түңнелинде хунаап алган шериг техниказын көргүзүп турар.

Көрүкчүлер оон «М-42» дээр америк танкыларны, Италияга кылган танкыга удур гранатамёттарны, 160 мм. чедир калибрлиг НАТО-нуң марказын каккан миномёттарны, дыка хөй санныг америк ланчыыларны, пулемёттарны, шериг чүък машиналарын көргеннер.

Чамдык хевирниң боо-чепсектери араб дыл кырында бижиктерлиг болгаш чамдыызы—Пакистандан-даа келген болган. Сомалиниң доктаамал шеригниң аткаарлаарының үезинде дүвү-далаш-биле октаан ок-чепсектиг хааржактарда «НАТО» деп бижиктерлиг боор турар.

Эфиопияга удур ооң девискээриниң чамдыызын эжелеп алыр сорулга-биле агрессчи дайынны өскүткен Сомалиге боо-чепсекти массалыы-биле бээр чорук Африканың херектеринге НАТО чурттарының кара туразында чаржалажып турарының херечизи-дир деп, Эфиопия телевидениезиниң тайылбырлакчызы демдеглээн. Африка Рогунда месилдежиишкинни хөөктүрүп турар Барыын чүктүң империалистиг бөлүктери чүгле Эфиопияда улусчу революцияны бой тудар эвес, харын база Африканың чурт чуруун эле быжар. Африканың күрүнелериниң бот-эргезин үрээр болгаш ол дипте национал-хосталгалыг шимчээшкинни базар сорулганы салып турар-дыр.

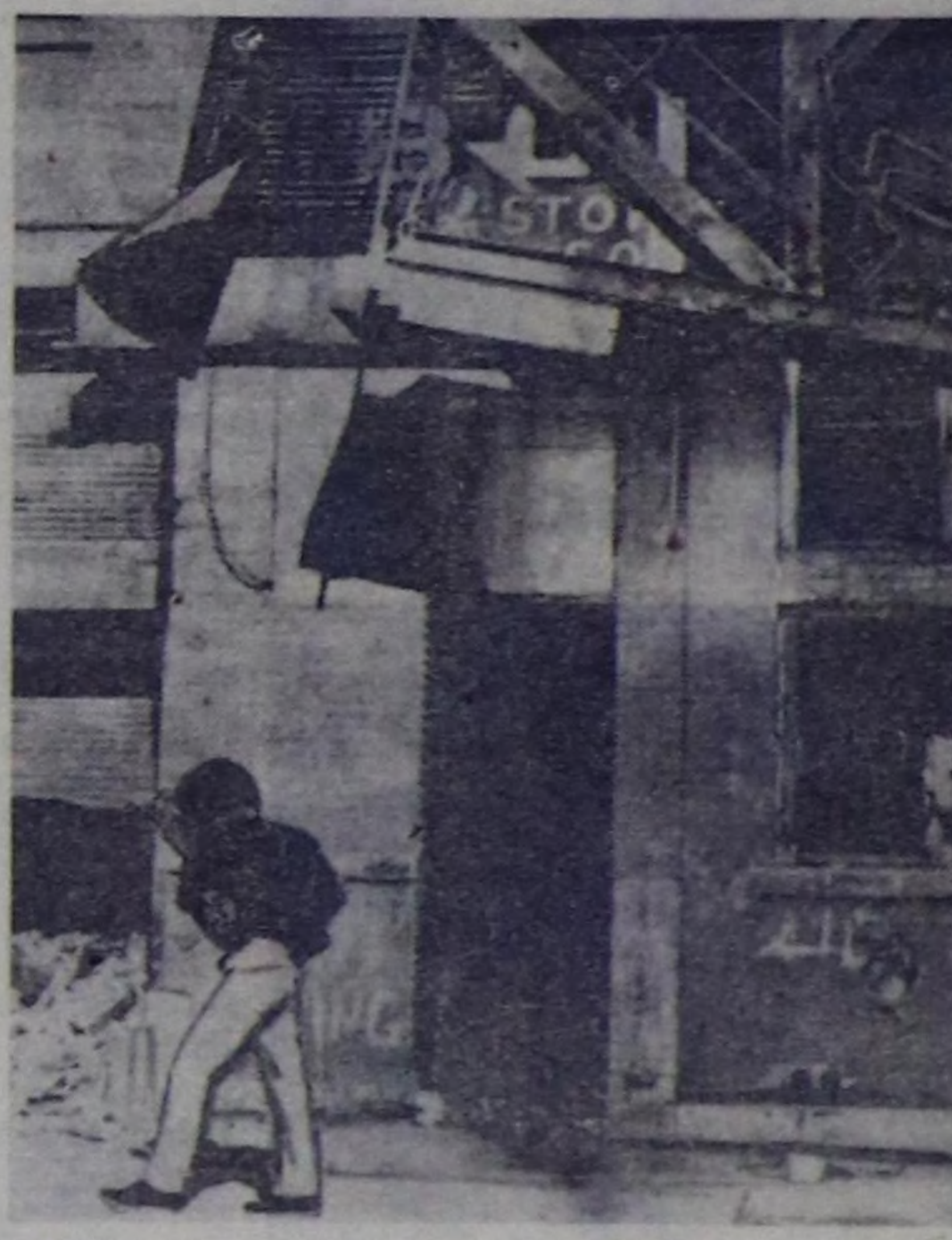

АКШ. Мурнуу Бронкста ядыылар чурттаар бо черни Нью-Йорктуң төвүнден машина-биле каш-ла минута чораш көрүп болур. Ында ядараңгай, аш-чут чорук болгаш аарыглар тергиидей берген.

Ынчанмыже америк чурттакчы чоннуң эң ядыы кезектериниң чуртталга байдалы экижий бээр деп бичии-даа идегел чок. Чуртталга бажыңнарының тудуунуң программазынга чазак хензигие акша-хөреңгини үндүрген, а Пентагоннуң херегледдеринге акшаландырыышкын хөй миллиард доллар болган.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАЙГЫЫЛДА

Үлегерлиг корум-чурум дээш

«Мен Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызы мен, меңээ дааскан хүлээлгелерни шынчы болгаш ак сеткилдиг күүседирин, хамаатыларның эргелерин база хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын чүткүлдүг-биле камгалаарын, ниитиниң корум-чурумун хажыдарлар-биле эптеш чок демисежирин хүлээнип тур мен...» Улусчу дружинниктерниң байырлыг даңгыраанда бо одуруглар хөй-нийти даалгага эки тура-биле кирниип турар кижи бүрүзүнүң бедик медерелдиин болгаш харыысалгалыын илергейлеп турар.

Кызыл хоорайның кудумчуларынга холунда кызыл пөс баглаан, чоннуң амыр-дыжының хайгыылчылары баштай көстүп келгенден бээр элээн чылдар эрткен. Улусчу дружиналар организастыг талазы-биле быжыгып, сан талазы-биле өзүп келген. Хоорайда амгы үеде 158 улусчу дружина ажылдап турар, оларның составында 4 муң хире дружинник бар. Улусчу дружина ниитиниң корум-чурумун камгалаар, кем-херек үүлгедикчилери-биле демисел чорудар талазы-биле биче эвес дуржулганы мөөңнеп алган.

1977 чылда дружинниктерниң хүнде ортумак дежурныйлаашкыны 42 кижи, 5 автотранспорт турган. Эрткен чылын дружинниктер 8 кем-херек үүлгедиглерин илередип тыпкан, ниитиниң корум-чурумун үрээн 330 ажыг кижини туткан, хөй санныг арагачыларны милицияга чедирген. Милиция учёдунда турар элээн хөй кижилерниң ажылдап, амыдырап турар байдалдарын хынап көрген.

Дыка хөй улусчу дружинниктер хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, корум-чурум хажыдыкчылары-биле шыңгыы демисежип, кем-херек үүлгедиишкиннерин чайладып, хулиганнарны тудуп турар. Чижээ, «Тыва суг тудуг» тресттиң бир эргелелиниң дружинниктери К. Уварова, Есюнина, А. Черноусов олар июль 10-да «Восток» автобус доктаар чер чоогунга дежурныйлап тургаш, дүктүг чолдак тоннуг, холунда улуг портфельдиг кижиге карарааш, ону доктаадып туткаш, милицияга чедирген. Ол кижи оор болган. Участок инспектору А. Пономарев биле «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдиң дружинниги А. Захаров Горная — Улуг-Хем кудумчуларынга дежурныйлап тургаш, бир кижини сезиглээш тудупканнар. Ону милицияга эккээрге, чоокта чаа-ла бир херээжен кижиниң сумказын ушта тыртып алган, а неделя мурнунда бир кем-херек үүлгеткен кижи болган.

Кызылдың үлетпүр барааннар садыының бөлүк дружинниктери август 30-де, 21 шак ажып турда, бир бажың чанында хеп хемчээй кедип турган ийи эр кижини эскерип каан. Бөлүктүң удуртукчузу Г. Сурко бир кижини, телефонче чоруткаш, өске өөрү-биле ону хайгаарап арткан. Милиция наряды келирге, каразынчыг кижилерни тудуп алган. Олар дээрге мурнунда хоорайга элээн каш бажыңнардан оор кылган кажар кижилер болган. Ол ышкаш дружинниктерден В. Перминовту, автосептелге заводунда Попов алышкыларны, РПС баазазында А. Килинни, «Тудуг кезектери» заводунда В. Поповту, Садыг министерствозунуң ТСЭ-зинде В. Богословскийни, облпрофчөвүлелде А. Захаровту, 48-ки тудуг эргелелинде Е. Черапевти база В. Баир-оолду, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунда Л. Чемковту, Респотребсоюзта О. Архипованы, Статистика эргелелинде Г. Коневти болгаш өскелерни-даа демдеглээр апаар.

Хоорайга хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга, профилактика ажылын чорударынга, облпрофчөвүлелдиң, Кызылдың үлетпүр база аъш-чем садыгларының, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң, автотранспорт эргелелиниң КМК-зының, РПС-тиң, ооң садыг баазазының улусчу дружиналары дыка идепкейлиг киржип, дежурныйлаар графиктерин үспейн турар. Оларның эки ажылдаарынга ол черлерниң удуртукчуларының ролю болгаш киржилгези улуг. Олар дружиналарның ажылын үргүлчү хайгаарап, дежурныйлаарынга боттары киржип турар. Дружиналарның ажылынга удуртукчулар боттары ынчаар киржип турда, организастыг чорук болгаш сагылга-чурум кезээде бедик деңнелге болур-дур.

Ооң-биле чергелештир чамдык коллективтерниң удуртукчуларының, партия, профэвилел, комсомол организацияларының бо чугула ажылды ийиги чергениң кылдыр көрүп турарындан, дыка хөй коллективтерде дружиналарның организастыг чоруу чавыс, ажылы шүшпең боор, дежурныйлаар графиги үзүп турар. Чижээ, чыл дургузунда хлеб заводунуң дружиназы үш-ле катап дежурныйлаан, хөгжүм-шии театрының, пароходствонуң, «Сибирьтехмонтажтың» РСП-ниң үлетпүр комбинадының, зооветснабтың дружиналары чартык чыл «дыштанган». Мебель фабриказының, МТХК-ниң баазазының, «Тыва септелге тудуг» тресттиң дружиналары, «Тыва колхоз тудугнуң» КМК-зының, «Сельхозтехника» СТЭ-зиниң дружиналары дежурныйлаар хүннерин каш-даа удаа үскеннер. Үстүнде коллективтерниң удуртукчулары болгаш партия организацияларының секретарьлары мындыг байдалдан чогуур түңнелди кылыр база хоорайның удуртур органнары ол ажылдакчыларның талазындан ниитиниң корум-чурумун камгалаарының херээн чүге мынчаар көрүп турарын олардан шыңгыы айтырар ужурлуг.

Хайгыылче үнген дружинниктер формалыг кызыл пөзүн холунга баглавас, шынзылга, демдек чок азы аңаа-ла кызыл пөс эскини баглап алган чоруур. Дружинниктиң өштүнде кызыл пөс дээрге—ооң эрге-хүлээлгезиниң бүгүдеге бадыткалы-дыр. Ол ышкаш Чырыдыышкын министерствозунуң, политехниктиг институт салбырының, хууда чагыг фабриказының, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының, Культура министерствозунуң дружинниктери дежурныйлап үнгенде, эскеринчел эвес, чамдыктары журналга демдегледип кааш, кызыл пөзүн кармактапкаш, туралаан черинче чоруй барган болур. Ындыг дежурныйлаашкынның ажыы эвес. Хоорайның корум-чурумун камгалажып, бир айда бир катап хайгыылга үнер чүве болганда, аныыг кеттингеш, организастыг болур болза эки.

Улусчу дружинниктер хоорайга корум-чурум дээш чүгле дежурныйлаан хүнүнде эвес, а кезээде, кайда-ла корум-чурум хажыдыышкынын, арагачыларны, хулиганнарны эскерген болдур, ындыг таварылгада бүрүзүнде харыысалгалыг болур ужурлуг. Ындыг үеде дружинник бодунуң эрге-хүлээлгезин ажыглаар, корум-чурумну тудар, дуза херек апарганда кезээде белен болур сорулгалыг. Бо талазы-биле дружиналар-даа, тус-тус дружинниктер-даа хөй-нийтиниң, чурттакчы чоннуң киржилгезинге, хөй-нийти организациязынга даянып, оларның деткимчези-биле ажылдаары ажыктыг. Кысказы-биле, дружинник кезээде дайынчы турушка турар ужурлуг.

Кежээниң-не 19 шак чедип турда, корум-чурум камгалалының даяныр пунктуларынга хоорайның дежурныйлаар дружинниктери чыглып келир. Хоорайда байдалды таныжып алгаш, холдарынга кызыл пөстерин баглааш, харыылаар участоктарынче чоруптарлар. Улусчу хайгыылчылар кызылчыларның дыштаныр хүннеринде, кежээлерде амыр-дыжын камгалап кириптер. Бистиң ол эки турачы активчилеривистиң чедирген дузазы, көскү караа, дыңзыг хозу дээш чеже-даа кижи «четтирдивис» дээр.

В. ВИТНЕР,
Кызыл хооркүүскомунуң ИХК-ның профилактика албанының улуг инспектору, милиция лейтенантызы.

Бистиң

консультациявыс

ЮРИДИКТИГ ФАКТЫЛАРНЫ ТУРГУЗАРЫ

Чамдык таварылгаларда күрүне пенсияларын хамаатыларга доктаадып тургузарда, юридиктиг фактыларны тодарадып алыры билдингир. Оларның бирээзи чогу-даа хоойлу-дүрүм талазы-биле тодаргай ужуктарлыг болур.

Чижээ, азырадыкчызын оскунган өг-бүлениң күш-ажыл кылып шыдавас кежигүнүнге пенсия доктаадып тургузарда, аңаа хамаарыштыр бүгү фактыларны документ ёзугаар тургузар. Юридиктиг фактыларны колдуунда-ла чогуур органнарның берген документилеринге үндезилээш тургузар. Ындыг болганда, ук документилер шын долдуртунган, четче болуру чугула. Чамдык хамаатылар ындыг документилерни кандыг-бир чылдагааныг чидирип алган-даа болгулаар. Ону катап тургузар арга чок. Ындыг таварылгада хамаатыларга пенсия доктаадырының болгаш төлээриниң чурумунуң дугайында дүрүмге дүүштүр суд органнарының шиитпири-биле ону бадыткап болур. Ол-ла дүрүмнүң 148 дугаар чүүлүнде хамаатыларның ашак-кадай болуп турганының, өг-бүле тутканының дугайында херечилел азы судтуң шиитпири шынзылар дээрзин айыткан. Азырадыкчызы турганын бүзүредиптер документилерниң чогундан база ону катап тургузарының аргазы чок болганда, пенсия доктаадыр деп турар кижи-биле азырадыкчының аразында хамаарылгазынга хамаарышкан фактыларны суд шиитпири-биле тургузары ол-ла чүүлде көрдүнген.

Үстүнде байдал-биле чергелештир пенсия алыр эргени кайы-бир хамаатыга тургузар сорулгалыг чамдык фактыларны суд дамчыштыр шиитпирлеп болур. Чижээ, кандыг-бир документиниң хамаатыга хамааржырын, төрел-дөргүл, ада болурун миннип көргениниң хамаарылгазының юридиктиг фактыларын суд тодарадып, шиитпирлеп турар. Маңаа ийи чижектеп көрээлиңер.

Хамаатыларның пенсиязын, ооң хемчээлин шын тодарадырда, ук кижиниң ажыл төлевирин болгаш күш-ажыл стажын бадыткаан документилерни барымдаалап тургузар. Чамдык хамаатыларның адын, фамилиязын, адазының адын ол документиде бижээни ук кижиниң төрээн херечилелинде, паспортунда бижиттингени-биле каржыы бээр таварылгалар бар. Мындыг таварылгаларда, ук документиниң ээзи ол документиниң ылап-ла ооң дээрзин шынзыдып, ону берген организацияның ону катап эдип шыдавазын чогуур органнарга дыңнадыр ужурлуг. Бо янзылыг херектерни суд көргеш, ук документиниң ол хамаатыга хамааржырын бүгү талалыг тодарадыр. Партия, комсомол, профэвилел кежигүннериниң билеттерин, паспорт, ХБАБ-зының берген херечилелдерин, шериг биледин болгаш оон-даа өске документилерниң кандыг-бир хамаатыга хамаарылгазын суд херээнге сайгарбас. Ында кирген чазыгларны чүгле чогуур органнар эдип болур.

Өг-бүле тудуп, бадылашканының дугайында фактыларны тургузары.

Бир эвес өг-бүле ээлериниң кайы-бирээзи амы-тынындан чарылган болза, оларның бирээзи пенсия алыр эргелиг. Ук хамаатыга пенсияны оларның өг-бүле тудуп, бадылашканының дугайында херечилелди барымдаалап тургузар. Бир эвес ол херечилел читтинген, ону катап тургузарының аргазы чок болза, ук хамаатыларның өг-бүле тудуп бадылашканының фактызын улус суду тодарадып тып, тургузуп болур.

Г. КОЗЛОВА,
юрист-консультант.

«БАЙЫРЛЫГ, ЧИҢГЕ-КАЛДАР»

Аныяк журналист Эдуард Донгактың рассказтарының баштайгы чыындызы «Талыгырда чаңгы» деп ат-биле үнер. Ол чаа номдан бир рассказты парладывыс.

ЭРТКЕН-БАРГАН үелерин сагыжымга чуруп, дыка үр удувайн чыттым. Чанымда Кызыл-оол тааланчыг хаарыктап чыдар. Чүгле даң чырып олурда, кум кыяны берип-тир мен.

Оттуп келиримге, Кызыл-оол чок. Дашкаар бакылай бээримге, ол инек саггап угбаларынга бызаа тыртып берип тур.

— Удуп чыдарың кончуг бөлурга, оттурбадым. Быштактап чип ал. Бертеп чаа кыскан быштак-тыр—дээш, Кызыл-оол үлгүүр кырында доора ыяшта шөйүп каап быштактап үзе соп берди.

Ону чылбай шайга доорап чий шаап алдым. Тодуп алгаш, Кызыл-оолга-даа ыттавайн, аалымче чаныптым. Аал чоокшулаан тудум-на Кара-кыс-биле Семдер-кыс кешкилерин көрүксээрим аажок.

Өгге кирип келиримге, чамдык улус удуп чыдар. Халак ээрик кижилер-даа бар. Ол шагның ужур-чуруму-биле алырга, кижи өлген өгге чеди хонук иштинде от өжүрбес дижир. Аптара кырында дагылдар-ла эмежок. Удуп чыдар кижилер даңны атсы олура хонганнары ол-дур.

Авам, ачамның кайы хамаанчок арага ижип чораанын черле көрбээн мен. Келген улустуң арагазының аксын амзап кааш, дедир супуп берип органнар. Чоп оларның чаңын билир болгаш арага-даа сыгаваан. Шала халаң ээрик кижилерге ачам көгээржиктен арага кудуп берип олур. Оларның аразында Натпит, Мөге-Дугур алышкылар база бар.

— Кая хонлуң, оглум?—деп, авам кирип кээримге-ле айтырды.

— Кызыл-оол эжим суугга—дээш, удуп чыткан улусту ооштап көөрүмге. Кызыл-оолдуң ава, ачазы база ында бар болду. Олар база кайы хамаанчок арага-дары ишпес, авам, ачам-биле өңнүүзү кончуг улус. Ховар хонаштары безин чоок. Кызыл-оолдуң адазы Шевер-оол ашак ачам-биле үе. Натпит, Мөге-Дугур алышкыларның хам адазының малын кадып малдап чорааннар. Назының иштинде көрбээни чок, кээрбээни хөнээ чок ашактардыр ийин. Чүгле улуг оруу чуртунга хып үнген хувисхаалдың ачызында оорганыс хөндүрүлгеп деп бо-ла чугаалашкан орарлар.

— Аштап тур сен бе, оглум?—дээш, авам деспи иштинден дүлгеп эът ап берди.

— Чивес мен!—деп ойталадым.

— Ийи борбак оглумнуң бирээзи ам чогу ол-дур—дээш, авам ыглай берди.

МЭЭҢ база ыглаксаам аажок. Сендеп-оол акым өлүрткен соонда чүгле чаңгыс катап ыглаап мен. Мээң ыглааңымны чүгле Кызыл-оол көрген. Кижилерниң ханын төккен магаңын Гитлерни барып чылча шаап тар күш чок болганымга кылымның хайныккаш ыглааап мен.

Авам ыглай бээрге, иштибаарым сөктү бер часкан.

— Ыглавадаан, авай!—деп, үнүм дыңзыг чугаададым.

— Че, оглум! Ыглаваайн!—дээш, авам караазын чажын чеңи-биле чодуп алгаш, чүве кылган кижи боон оскаар көрүнгеш, бүдүү ыглап алды.

Алаагын алырымның аргазы-дыр ийин, ачамның өртегде аъдын көөр дээш аал үстүнде өзенче чоруптум. Кылаштап олура, Сендеп-оол биле Кара-кыстың ужуражып турганы чаш шеттерниң аразынга келгеш, тура дүштүм. Ыңай бир кижиниң ишкирели ыглааны дыңналды. Чоокшулап чеде бээримге, бир бичии шетчигештен туттунуп алган, Кара-кыс ыглап олур.

— Угбай! Кара-кыс!—деп кыйгырдым.

Ол мени дыңнаваан. Чоокшулап чеде бергеш, оон эктинден тырткаш: «Кара-кыс, угбай!»—дидим. Ол менче көрнүп кээрге таныгадым. Арны-бажын кижи көөр аргажок кылдыр ыжыды ыглап каапкан.

— Сен сен бе. Апай? Улус мени сүрүп эккел диди бе?

— Чок, угбай. Ачамның бо өзен иштинде аъдын солуп өртеп каарым ол. А сен ыглавалаан, угбай. Мен авам, ачам ыглай бээрге, шыдашпас-тыр мен. Черле ыглаар кижи көөр хөңнүм чогул. Ыглавадаан, угбай!—деп дидим.

— Дуңмамның угааны бончуг болгай. Сени көөрүмге Сенден акың кара оваар-дыр сен. Семдер-кыс дуңмаңны улус сенээ дөмейлээр-дир. Ам барып сугга чунуп алыйн, дуңмам—дээш, Кара-кыс хемче кылаштап кире берген.

АЧАМНЫҢ аът өртээр өзениниң иштинге келиримге, өртегде аът-даа көзүлбейн тур. Аргамчы үзүү чыдыр.

Ачамның аът өртээр эрги аргамчызы улашкылыг чүве. Көктешкиден аргамчы үстү берген болду. Мунгаш аъргада шалың ам-даа читкелек. Аргамчы сөөрткен истин уу-биле чорул кагдым. Бир черге келиримде, аът одаа чыдыр. Салаам дегзиримге чылыг. Ону бодаарга, ол шоолуг ыраваан хевирлиг. Аъргадан үнүп келгенимде, ис-даа читкен. Боштунган аът чылгыже дорт-ла чорупкан-дыр дээш тайга бажынче чадаг базыптым.

Ачамның доруг аъды холга турбас дээнг. Чанынга чоокшулап келгенимде, ол мени көрүп кааш караш дээн. Оон бараазы-даа көзүлбес.

Чорул-ла, чорул-ла олурдум. Мырыңай тайга тазынга чоокшулап келдим. Чылгы бараазы-ла көрүп кааш ол боор оң, доруг аъттың киштээни дыңналды.

Чылгыга чоокшулап келгенимде, сыннар артындан кара булут дирлигелип олурган. Чаашкын чаары ылап. Боштунган аъттыы дүрген-не тудуп алыр дээш херик-херик базып олурдум. Доруг аът аргамчызын сөөртүп алган чылгыда каттыжа берген тур. Тудуп аар бодааш чеде бээримге, мени чагдадыр-даа уг чок. Ооң туттурбазын билгеш, өске арга херегээр бодай бердим. Холумда тудуп чорааным аргамчы үзүү-биле чааш доруг бени тудуп алдым. Бени чуларлай баглааш, мунуп турумда, хат чаашкын-даа келди-ле. Чыжырадыр диңмирегилээн соонда суггур чаъзын куда-ла берди. Чылгы-даа, тудуп мунуп алганым доруг бе-даа көкпейген турупкан.

Чүнү канчаарыл? Ол чоокта кижи чаглактаныптар ыяш-даа бар эвес. Суу мөндүнейнип чыдар тас тайга-ла болгай. Дүже халааш, кырган доруг бениң хөрээнге чаглактандыр турунтум.

СУГГУР чаъс үр-даа болбайн Кара-Суг. Шаалааш баштарынче диңмирел эрте берди. Доңганым хөлчок, диш шаккылаар. Аът-биле-даа сүржүр харык чок. Соогу мырыңай аттыг. Чуларлап мунуп алганым доруг бем-биле аалга нат боорда келдим. Күжүр чааш, кырган доруг бем эвес болза, бергедээр-ле боор мен.

Эпир чылын фронтуже чораан Сендеп-оол акым өлүрткен деп медээ келгенден бээр кааш хона берген. Авам, ачамга таакпылажып кээрлерниң саны эвээжээн. Авам, ачам мен дыңнап олурумда, караандаа чаш үндүрбестээннер. Чүгле Кара-кыс угбайның арны-бажындан селгек ам-даа читпээн. Улус көрбес черге хорээп ажыдып, ыглап ап чоруур амытаң ыйнаан.

Ачам бир-ле хүн Шаалаашта чайлаглап олурар дунмазының аалынче чорупкан. Ооң ыңаар чүге чоруй барганын айтырарымга, аът демдээ соктуруп алыр дээн деп авам чугаалады. Ынап-ла, ол ийи хонгаш чанып келген. Ол кээрде беш-адыр баштыг аът демдээн даргап дунмазынга соктуруп эккелген.

Бистиң чээрби шаа ажыг чылгывыстың демдээ адыр баштыг алага чүве. Ам беш-адыр демдектиг кылдыр демдектээри ол-дур деп билдим.

— Өртегде Чиңге-Калдарны эккел, оглум!—деп, ол мени айбылады.

Чиңге-Калдар ынчан чедишкен аът апарган. Ол черле өөвүстүң чылгызывын кулун аъды. Кырган доруг бениң оглунуң оглу.

БИСТИҢ чылгывыстың чүзүнү ийи аңгы. Доруг, калдар чүзүннүг: дөрт белервис шупту калдар-калдар, доруг-доруг кулун төрүүр. Оларны мунарга дора бүрүн чок эки аъттар болгулаан. А чанывыста Хандываа угбамнуң он ажыг чылгы малы база бистиң чылгывыс-биле каттыжып ооттаар. Олар холушпак чүзүннүглер.

Адаа-биле кижи үнгеп эртип турда белин серт диве чааш Чиңге-Калдарны өртегден адырып алгаш чавыдактаптым. Аалга кирип сыр-кара маң-биле келиримге, Чиңге-Калдар баглаашка боду-ла тура дүшкен.

Өгге кирип келдим. Авам хомдузун үжээн олур. Оон Сендеп-оол акымның Кызылдан, Ровно хоорайдан бижээн чагааларын, чуруктарын уштуп алгаш топтап көре берди... Ачам беш-адыр баштыг демдээн отта изиткен, чайчок.

— Даштың эгде честени эккел, оглум!—деп айбылады.

Хандываа угбамның өөнүң ээзи честей-биле ачам Чиңге-Калдарны хүлээш, чыттыр каап алдылар.

— Демдекти эккел!—деп, ачам авамны кыйгырарга, кызыдып каап беш-адырны эккелдим. Ачам ону алгаш, Чиңге-Калдарның аъттаныр чарыкы саарынче шойт кылдыр база каапкан. Ооң соонда оон хүлүүн чежипкеннер. Ам топтап көөрүмге, аъттың бир талакы саарында Сендеп-оол акымның бөргүнде беш-адыры-биле дөмейи аажок сылдыс бар болду.

— Олу чүге ынчаарың ол, ачай?—деп айтырдым.

— Чиңге-Калдарны буроптаа белек кылдыр бээрим ол, оглум. Сендеп-оол акыңны гирманнар өлүрүп каан. Сендеп акыңның ышкаш эрес-дидим оолдарга Чиңге-Калдар ышкаш чүгүрүк аъттар херек. Ону мунган дайынчы Сендеп-оол акыңның өжээнин негеп кээр—деп, ачам харыылады.

АЧАМНЫҢ сагыжы болза Чиңге-Калдарны мени харамнаны бээр деп бодааш, ыттавайн турган хирезиг. «Сенден акыңның өжээнин негеп кээр» дээрге ону мен чүге харамнаныр мен.

Ачам аъттаныпкан. Чиңге-Калдар-биле сөөлгү катап байырлажып, оон бажын куспактааш, хаайын сүйбап кагдым. «Байырлыг, Чиңге-Калдар!».

Ачам аъдын чедип алгаш, хаалгыы ыңай болган. Авам ооң соондан сүдүн чажып туруп калган. Чиңге-Калдарның дуюгларынга деттен даштаа каңгырткайндыр чаштал, кара черни сиртиледир дагжадып бар чораан...

«Күжүр Чиңге-Калдарны мээң акым Сендеп-оол ышкаш эрес-дидим дайынчы мунупкан, дайзыннарны чылча бастырып чоруп тур боор» деп-ле бодап чоруп турган мен.

Э. ДОНГАК.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—**«Үе».** Информастыг дыңнадыг.
10.35—Эртенги гимнастика.
11.05—**«Куда сюитазы».** Концерт-фильм.
11.30—**«Будильник».**
12.00—**«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен».** Шериг-агаар күштериниң кол командылакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар чүүлдүң Кол маршалы П. С. Кутахов дамчыдылгага киржир.
13.00—Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Херээжекпер. Хостуг программа. Страсбургтан дамчыдылга (Франция).
14.00—**«Музыка киноскузу».** Дамчыдылганы Э. Беляева кылыр.
14.30—**«Көдээниң шагы».**
15.30—Театр шиизи. К. Зыдаров — **«Хааның өршээли».** Фильм-шии Москваның М. Горький аттыг академиктиг театры. Рольдарда: ССРЭ-ниң улустуң артистери А. Тарасова, П. Массальский, РСФСР-ниң алдарлыг артистери Э. Позднякова, Р. Максимова, артист Е. Киндинов болгаш өскелер-даа. Режиссёр-тургузукчу К. Мирский.
16.55—**«Делегей панорамазы».**
17.30—Мультфильмнер программазы: **«Эң улуг өңнүк», «Чаа чылдың аян-чоруу», «Кызыл-ак-көк».**
18.00—Я. Акутагаваның оркестр-биле виолончели концерти (Япония). Күүседикчилери: М. Хомидер болгаш Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониктиг оркестри. Дирижёр — М. Шостакович.
18.20—**«Кино аян-чорукчуларының клуву».** Дамчыдылганы журналист О. К. Игнатьев чорудар.
19.20—Телемедээлер.
19.30—Чарли Чаплинниң киржилгези-биле фильмнер: **«Универмаг контролёру», «Граф», «Мейбльдиң өг-бүле амыдыралы», «Амыдыралга ажылдап албышаан», «Дүнекиниң бир шакта».** Эге сөзү уран чүүл эртемнериниң доктору Р. Н. Юреневтии.
21.00—Европаның эң шыырак фигуристериниң көргүзүү. Страсбургтан дамчыдылга (Франция). Чапсар үезинде— **«Үе».** Информастыг программа.
23.30—**«Неждановa кудумчузунда».** Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова чорудар.
00.45—01.15—Гандболга делегей чемпионады. Эр улус. Даниядан дамчыдылга. Ооң соонда—телемедээлер.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—**«Үе».** Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.50—Документалдыг фильмнер.
11.05—Мультфильмнер программазы: **«Эң улуг өңнүк», «Чаа чылдың аян-чоруу», «Кызыл-ак-көк».**
11.35—**«Тоол аалдап келген». Ажыг-шүжүгден коргар болза, аас-кежик көрбес».** Телефильм. 1-ги серия.
13.10—**«Коступ турза-даа, бүзүрээр арга чок».** Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
14.15—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы.
17.00—**«Бистиң садывыс».**
17.30—**«Сылдысчыгаш».** Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—**«Хамааты камгалалының билиглерин—кижи бүрүзүнге».** Дамчыдылга.
18.45—Документалдыг фильм.
19.00—**«Урап чечен номчулга».** Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Телемедээлер.
19.45—«Үшкү чыл—шалыпчы чыл» «Чарыш, шинчилел, чогаадыкчы чорук». Дамчыдылгага СЭКП Куйбышев обкомунуң бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. П. Орлов, «Черновский» совхозтуң кол зоотехниги, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Я. П. Кыхалов, Куйбышевтиң ужар чүүл заводунуң кидлис начальниктиниң оралакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. М. Сафонов олар киржир.
20.30—Хой сериялыг **«Кара хлеб»** деп телефильмниң баштайгы көргүзүү (Ж. Э. Клансьениң романын ёзугаар тургускан). (Франция). 1-ги серия— **«Өскениң черинде».**
22.30—**«Үе».** Информастыг программа.
23.00—00.40—**«Бистиң адрезивис—Совет Эвилели».** Ооң соонда телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—**«Г. Абашидзениң чогаадыкчы ажылы».**
19.00—**«Уругларга анчыгаштар дугайында».** Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—**«Дедир баар орук чок».** Телефильм. 1-ги серия.
20.35—**«ССРЭ Конституциязы болгаш кижиниң эргелери».** Беседа.
20.50—21.00—Чарлалдар.

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

Эрзин районнуң харылзаа белдириниң коллективи чоокта чаа «Нарын» совхозтуң № 1 бригадазының малчыны Чооду Пар-оолдуң кадарган хоюнуң кажаазының өдээн шеф-биле коптарганнар. Ол чаагай херекке эвээш эвес үлүг-хуузун харылзаа салбырының начальниги С. Салчак, электромонтёр С. Дажысаң болгаш өскелер-даа киирген.

А. ТАВАА.

Өвүрнүң Саглы ортумак школазының өөреникчилери эрткен дыштаныр хүннерниң бирээзинде «Кызыл түк» совхозтуң чамдык малчыннарының кажааларының көржеңин коптарганнар. Өөреникчи комсомолчулар ниитизи-биле дөрт малчынның кодаңынга барып, ындыг дузаны чедиргеннер.

О. КАРА-САЛ.

Шак ындыг шефти ол-ла районнуң Чаа-Суур сес чыл школазының өөреникчилери база кылганнар. Кажааның көржеңин коптаразынга улуг дузаны чедирген дээш Куржаангыда малчын Серемби Көк-оол өөрүп четтиргенин школачыларга илереткен.

Т. МАЙЫНДЫ.

Сонуургадывыс

Чоокта чаа Суг-Аксы суурнуң Культура бажыңынга лилипуттарның концерт программазының бараалгадыы болган. Суурнуң чону оларның бараалгадыын сонуургап көрген. Номерлерден Вячеслав Трагуняның илби-шидизи, Елена Сидорохинаның «математика» деп көргүзүү, Владислав Лавтинниң экспериментилери болгаш Тамара Костелеваның ырлаары солун болган.

Д. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

ТЫВА-БИЛЕ ТАНЫЖЫЛГА

Якутияның күрүне университединиң «Сергеляхтың оттары» деп ыры-хөгжүм ансамбли бистиң республикада аалдап келгенин дүүнгү солундан номчаан болгай силер. Студентилерниң бо ансамбли он ийи чыл мурнунда тургустунган. Ол үениң дургузунда бот-тывынгыр артистер Якутияның бүгү хоорай, суурларынга, аңчыларның, ивижилерниң турлагларынга каш удаа барып, солун программалыг концертин бараалгаткан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааткан улусчу чогаадылганың бирги Бүгү-эвилел фестивальынга «Сергеляхтың оттары» ансамбль чедиишкинниг киржип, фестивальдың лауреады атты чедип алган.

Бот-тывынгыр артистерниң удуртукчузу Платон Брызгаловтан ансамблиниң адын чүге ынчаар адап алганын сонуургап айтырарымга, ол мынчаар харыылады:

— «Сергеляхтың оттары» дээрге-ле студентилерниң чурттап турар Сергелях деп хоорайжыгажының адындан тургустунган. Ол архитектура, каасталга талазы-биле кончуг чараш хоорайларның бирээзи. Бистиң бо ансамбливистиң кежигүннери шупту ол хоорайжыгашта чурттап, өөренип турарлар.

Якут студентилер бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң, комсомолчуларының болгаш аныяктарының ажыл-херээ-биле таныжарын бо хүннерде уламчылап турар. Олар чаа Шагаан-Арыгга, Хову-Аксынга, Ак-Довуракка, Чадаанага болгаш оон-даа өске черлерге аалдап чедер, боттарының уран талантызын чонга сонуургадыр.

ЧУРУКТАРДА: «Сергеляхтың оттары» ансамбльдиң өөн көргүзүглери.

В. ЧАДАМБА.

СПОРТ
СЭТА-ның МЕДЭЭЛЕРИ

● **КОННЕРУД.** Ийи аңгы дистанцияга Норвегияның хаакчылар чемпионадынга Оддвар Бро тиилеп үнген. Сөөлгү үеде спортка эки түңнелдерни көргүзе берген 26 харлыг ол хаакчыны Лахтиге ам болур делегей маргылдаазынга чурттуң шилиндек командазының баштыңы болдурган. Хар эрип турар чылыг үеде 15 километрни 44 минута 07 секунда иштинде эрткеш, эки түңнелди ол көргүскен. Шаңнаткан үш тиилекчилерниң аразында 36 харлыг хоочун хаакчы Одд Мартинсен (45,05 минута) болгаш делегей чемпиону Магне Мюрму (45,29 минута) бар болган. Олимпий чемпиону Ивар Формо тиилекчиден 3,5 минута ажыг озалдааш, ийиги он хаакчыларның аразынга кирген. Ындыг чедимче чок чорук, а ол ышкаш Броның база тиилээни 30 километр черге ооң сула чүгүргени делегей чемпионадынга ооң баарынга чигзиишкинни болдурган.

● **ХЕЛЬСИНКИ.** Хаак спортунуң талазы-биле Лахтиге болур делегей чемпионадының киржикчилериниң составын маргылдааның организакчылары адааннар. 25 хаакчыларның аразында олимпий чемпиону Хелена Такало, дуржулгалыг Хилкка Кунтола, Суоминиң он катап чемпиону Юхани Миетто, Матти Питкянен, Арто Койвисто, «дөрт тамылыг маргылдаазының» тиилекчизи Кари Юлиантттила хаак спортунуң ийи хевиринге сураглыг Рауно Миет Инеп бар.

● **ПРАГА.** Хоккей талазы-биле Чехословакияның чемпионадында 30-ги ойнаашкыннарның соонда Г. Литвиновтуң командазының ойнакчылары 45 санны чедип алгаш, тергиидеп турар. Ол командага «Польди» (Кладно) болгаш «Спарта» (Прага) ийи сан четпес. Ынчалза-даа «Польдиниң» киирген болгаш эттирген шайбаларының аразында ылгал эки.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Национал хоккей лигазының бирги чери дээш маргылдаада «Монреал Канадиенстиң» хоккейистери баштайгы черде бөлүүрелдин-биле ойнап турар. Оларның саны 76 болган. «Бостон брюинстиң» командазы олардан сес сан эвээшти чедип алган. Шаңналга кирер үш команданың соонда «Нью-Йорк айлендерс» кирген. Ооң саны 66. Ооң соонда черни «Филадельфия флайерс» (65 саннығ) болгаш «Буффало сейбрс» (64 саннығ) ээлээн.

● **ОСЛО.** Эрткен воскресеньеде Норвегияның найысылалында «Бишлет» дээр сураглыг стадионга 26 харлыг динамовчу Сергей Марчук конькиге дүргеп маңнаарының талазы-биле Европаның тулган чемпиону атты чедип алган. Конькиге маңнаарының хой хевирлеринге ниитизи-биле 171,559 санны чедип алгаш, олимпий чемпионнары С. Стенсенни болгаш Я.-Э. Стурхолтуну ол бөлүүрелдин-биле тиилеп алган.

Гётеборгка Э. Матусевичиниң тиилелгезинге алдар болдуруп, Совет Эвилелиниң Гимнин ырлаткан хүнүнден бээр 13 чыл эрткен. Ол үениң дургузунда конькиге дүргеп маңнаарларының үш салгалы солушкан. Совет спортсменнер дээди черни ол үениң дургузунда ээлеп ап шыдаваааннар.

ССРЭ-ниң шилиндек командазынга Марчук берге орукту эрткен. Ол чедиишкиннерге-даа, аштырыышкыннарга-даа таваржып чораан. Январьда болган бүгү маргылдааларга норвегтерни тиилеп, Сергей бо чылын тергиин эки түңнелди көргүскен. Европаның бирги чери дээш маргылдаага совет спортсменнер бодунуң капитаның деткээни өөрүнчүг: В. Лобанов 5-ки, Ю. Кондаков—6-гы, В. Белов сески черни ээлээннер. Баштайгы сес черни чүгле совет болгаш норвег спортсменнерниң ээлээни солун болган.

(СЭТА).

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар адырга бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 16—22, өске артканнарынга 25—30 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 24—26 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Карлос Эспинолаңың хүн демдеглели»** 9.30, **«Ол меңээ хамаарышпас»** 11.20, 13.10, 15.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Русалочка»** 10.10, 11.50, 13.30, 15.10, **«Хүндүлүг кижилер»** 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Мөгеннинг аъткыгаш»** 11.00 **«Өжээн негекчизи»** (2 сериялыг) 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«37-ги мультчыынды»** 10.00, 11.40, **«Курут ховуларда, дүмбей арыгларда»** (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Сенче ээп кээр мен»** 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Бичии Филипп»** 9.20, 10.40, 14.20, 15.40, **«Ол меңээ хамаарышпас»** 12.00, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хүндүлүг кижилер»** 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Өжээн негекчизи»** (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

ЭЖИНДИРИИШКИН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

КАРАЧИ. (СЭТА-ның корр.). 70 хонук мурнунда Ирактың Эль-Курна хоорайындан эжиндирип үнген «Тигрис» дээр хырыгыыш хеме Пакистанның Карачи хоорайынга февраль 2-де чеде берген. Ол үениң иштинде 3 муң ажыг километрни эртивис деп экспедицияның удуртукчузу, сураглыг норвег эртемден Тур Хейердал СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Персид мугулдурунга эжиндириишкинин бодап турганывыска деңнээрге, оон дыка нарын болган.

Совет теплоход «Славскиниң» дузазы-биле оларның хемези Персид мугулдурунуң Бахрейн ортулуктарынга келгеш, үргүлчүледиг үениң иштинде септелге ажылын кылган соонда, база катап Индий океанче углааш чорупкан. Агаар-бойдустуң байдалы нарын-даа болза, экипаж Ормуз өөжүн эрткеш, Оман мугулдурунче кирген соонда, океанның эриктеринге четкен. Тур Хейердал оон эрте-бурунгунуң шумерлериниң турган чериниң им-демдээн тывар аргалыг болган. Ол дээрге эртемденниң бодалы-биле чаа эрага чедир үш муңгу чылынга хамааржыр чадаланчак пирамида боон турар.

Январь 12-де «Тигристиң» экипажы база-ла эжиндириишкинче үнүпкен. Оларның хемези хат удур болгаш улуг чалгыгларлыг далайны арай деп эрткеш, эриктен ыраан болгаш Инд хемниң (Пакистан) кирген аксынче чорунтар аргалыг болган. Далай аажок чалгыг, изиг оранның кудуушкуннуг чайык-чаъстаашкынының үезинде судпону далай оруу-биле чазыг чокка башкарып эртери онза айыылдыг боон турган. «Тигрис», океан судноларыбиле каш-даа удаа үскүлежир часкан. Пакистанның эриктеринге чоокшулап кел чорда, агаарның байдалы экижээн болгаш аян-чорукчуларның хемези Карачи портче бергедээшкин чокка четкен.

Хемениң байдалы эки, ынчангаш «Тигрис» мурнундагы «Ра» хевирлиг хырыгыыш хемелерге бодаарга, далайга чоруур байдалы эки болгаш эжиндириишкинге дыка таарымчалыг деп чүве көзүлген. Ол океанга барык 1,5—2 ай иштинде эштип чоруп болур дээрзин Тур Хейердал чугаалаан. Экипажтың кадыының байдалы эки, медицина шинчилелдериниң кызырының программазын айыткан план ёзугаар кылып турар.

Тур Хейердалдың демдеглээни-биле алырга, интернационалчы экипаж нарын байдалдар үезинде чаңгыс аай күш-биле демниг ажылдап келген. «Ол дээрге, дыка эки белеткеттинген команда болур. Ооң кежигүннери — аңгы-аңгы чурттарның, аңгы-аңгы политиктиг үзелдиг болгаш аймак-сөөк кижилер каттыжып алгаш, чедиишкинниг ажылдап болур—деп, түңнелинде экспедицияның удуртукчузу чугаалаан.

Ю. СЕНКЕВИЧ,
СЭТА-ның тускай корр.
В. ПИСАРЧУК,
СЭТА-ның корр.

Чарлалдар

«Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинге доктаамал ажылдары-биле участок начальниги, прорабтар, мастерлер, кол бухгалтер, кол бухгалтерниң оралакчызы, санадга бөлүүнүң бухгалтери, нормировщик, мергежилдиг газ-электри каннакчылары, дашчылар, бызанчы-бетонщиктер, электриктер, 1 болгаш 2 класстың чолаачылары, токарь херек. Бот кижилерни ниитилиң чуртталга бажыңы-биле, өглүг улусту ооргу ёзугаар квартира-биле хандырар.

Адрес: **Кызыл хоорай, № 2 автобустуң сөөлгү доктаар чери. «Тудуг кезектери» комбинат, Кадрлар килдизи, телефон 2-48-36.**

Автомобильдерниң Кызылда техниктиг хандырылга станциязынга кассир-санакчы, автослесарьлар, слесарь-моторист, жестянщик, газоэлектросварщиктер, автосандайлар септээр, шывыглар дааараар кижилер негеттинип турар.

Ажылдаарын күзээннерниң баар адрези: **Кызыл, Интернациональная 115, телефон № 2-21-07.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьнаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерия ыы 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 64.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00445